SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK III. ČÍSLO 4.

† Rudo Uhlár:

TABUĽKY K ZÁPORNÉMU GENITÍVU V SLOVENČINE.*

Poznámky k tabuľkám. — Rozdelenie spisovateľov do troch skupín je skoro náhodilé. Do prvej skupiny dali sme autorov staršej doby slovenskej literatúry, do druhej autorov doby strednej, alebo aj iných, ktorých reč je im hodne podobná. Niektorých básnikov tejto skupiny zaradili sme medzi spisovateľov najnovšej doby, mladých. Spomínali sme v článku, že nieto podstatného rozdielu v syntaxi spisovateľov starších a mladších, rovnako, že reč najväčších spisovateľov doby strednej je aj so syntaktickej stránky najdokonalejšia, ak by sme chceli súdiť podľa niektorých stránok ich reči. Treba si to všimnúť práve tu v tabuľkách, ktoré podávajú len štatistický prehľad genitívu záporného u dotyčných spisovateľov. Z každého sme excerpovali jednu alebo niekoľko kníh a podľa vyskytujúcich sa prípadov genitívu záporného rozdelili sme ich na jednotlivé kategorie, ktorých číselný obraz tu podávame. Tabuľky nie sú objektívnou mierou pre normy užívania genitívu záporného. Niekedy pre malý počet príkladov ťažko by bolo robiť záver a potom syntax nie je matematika. Takýto štatistický prehľad len pomáha overiť výsledky, ku ktorým sme prišli pri zisťovaní, ako a kde sa v spisovnej slovenčine užíva a kde sa neužíva záporného genitívu. Taktiež percentuálny pomer genitívov k akuzatívom udáva len matematický priemer a pomer, a nie objektívnu mieru. Ale predsa vidno z tabuliek kvantitatívny pomer záporného genitívneho úzu v jednotlivých polohách, kategoriách. Pokiaľ ide o ka-

* Bohužiaľ *prof. Rudo Uhlár* nemohol už dostať tento svoj článok na korektúru. Umrel dňa 14. novembra 1934 v Bratislave. Na inom mieste uverejňujeme nekrolog o nebohom, ktorý prispieval do Slovenskej reči od 1. čísla I. ročníka.

tegorie, rozdelili sme si vždy všetky vyskytujúce sa príklady genitívu záporného (alebo akuzatívu po zápore a iných súvislých prípadov) na niekoľko kategorií (na pr.: závislosť priama, nepriama, súznačné slovesá a i.), tieto študujúc, zistili sme ďalej na pr. zo všetkých kategorií dovedna, koľko je vyskytujúcich sa genitívov povahy partitívnej, koľko príkladov je na sloveso *nemať*, na slovko *ani* a i. Pri príkladoch s akuzatívom po zápore zas prípady s predmetom *určeným, doplnkovým, inšieho,* so slovkom *tento,* prípady, kde šlo o *dvojí a troji genitív,* kde je predmetom *ju* a i. Pri partitívach sme si všímali, koľko je z daných príkladov partitív smyslu abstraktného, koľko konkrét... U niektorých spisovateľov sa na isté kategorie ani nevyskytly príklady, u iných zas prípady cel-

	I. súznačné slov.	II. niet	III. závislosť priama	IV. = ani, žiaden	V. partit.	VI. = nemať
1.						
J. Hollý	—	—	$^{7}/_{12} = 58\%$	$^{4}/_{4} = 100\%$	$^{5}/_{7} = 85\%$	$^{5}/_{5} = 100\%$
Ľ. Štúr	—	$^{7}/_{7} = 100\%$	$^{4}/_{6} = 66\%$	—	$^{7}/_{7} = 100\%$	$^{6}/_{6} = 100\%$
J. M. Hurban	$^{1}/_{3} = 33\%$	$^{9}/_{10} = 90\%$	$^{23}/_{29} = 79\%$	$^{1}/_{1} = 100\%$	$^{9}/_{11} = 81\%$ k	$^{8}/_{9} = 89\%$
J. Záborský	$^{3}/_{4} = 75\%$	$^{32}/_{32} = 100\%$	$^{19}/_{33} = 59\%$	ani $^{2}/_{4} = 50\%$ $^{3}/_{3} = 100\%$	a $^{16}/_{17} = 94\%$	$^{14}/_{16} = 87\%$
S. Chalupka	$^{1}/_{1} = 100\%$	$^{2}/_{2} = 100\%$	$^{15}/_{26} = 59\%$	—	$^{7}/_{8} = 87\%$	$^{2}/_{2} = 100\%$
J. Kalinčiak	$^{4}/_{4} = 100\%$	$^{49}/_{50} = 98\%$	$^{66}/_{102} = 64\%$	ani $^{22}/_{23} = 95\%$	$^{22}/_{23} = 95\%$ k $^{9}/_{10} = 90\%$	$^{24}/_{47} = 51\%$
J. Palárik	$^{2}/_{2} = 100\%$	$^{10}/_{10} = 100\%$	$^{17}/_{20} = 65\%$	$^{3}/_{4} = 75\%$	$^{7}/_{18} = 38\%$	$^{11}/_{13} = 84\%$
2.						
Št. Krčméry	$^{1}/_{1} = 100\%$	$^{10}/_{10} = 100\%$	$^{10}/_{12} = 83\%$	—	—	$^{5}/_{5} = 100\%$
Timrava	$^{2}/_{2} = 100\%$	$^{12}/_{12} = 100\%$	$^{45}/_{55} = 82\%$	$^{6}/_{6} = 100\%$	a $^{10}/_{10} = 100\%$ k $^{4}/_{6} = 66\%$	$^{15}/_{15} = 100\%$
Sv. H. Vajanský	$^{11}/_{11} = 100\%$	$^{100}/_{100} = 100\%$	$^{112}/_{154} = 73\%$	$^{20}/_{22} = 90\%$	a $^{45}/_{48} = 93\%$ k $^{50}/_{54} = 92\%$	$^{53}/_{66} = 80\%$
E. M. Šoltésová	$^{8}/_{8} = 100\%$	$^{33}/_{33} = 100\%$	$^{70}/_{86} = 81\%$	$^{4}/_{4} = 100\%$	a $^{26}/_{30} = 86\%$ k $^{20}/_{20} = 100\%$	$^{36}/_{38} = 94\%$
T. Vansová	$^{3}/_{3} = 100\%$	$^{7}/_{7} = 100\%$	$^{2}/_{22} = 9\%$	$^{1}/_{3} = 33\%$	a $^{4}/_{7} = 57\%$ k $^{1}/_{4} = 25\%$	$^{8}/_{10} = 80\%$

kom zvláštne, preto sme jednotlivé prípady, ak to bolo treba, označili v tabuľkách skratkami. — Pri partitívach: *k* = konkréta; *a* = abstraktá; *urč.* = predmet bližšie určený; *d. g., tr. g.* = dvojí a trojí genitív (substantívny alebo adjektívny); *nepr. ot.* = nepriama otázka a i. — V zlomkoch je vždy *menovateľom* počet všetkých príkladov záporného slovesa priechodného s predmetom, *čitateľom* je číslo, koľko je z vyskytujúcich sa všetkých príkladov genitívov. *Percentá* udávajú vždycky, koľko je percent genitívov zo všetkých príkladov tej ktorej kategorie. Na pr.: Krčm. III 10/12 = 83%, to značí, že sa v danej kategorii vyskytuje u Krčméryho 12 príkladov, v 10 je genitív, t. j. v danej kategorii je 83% genitívov a pod.

VII. viac, tak s epitet. uč.	VIII. nepriama závislosť	IX. to	X. tento	XI. čo, nič, niečo	XII. iné	XIII. jednotlivé prípady	XIV. iného, taký
—	1|4 = 25%	—	—	0|2 = 0%	—	—	—
—	1|2 = 50%	—	—	0|7 = 0%	0|1 = 0%	—	—
ep. úč. 8|8 = 100% nič, všetko 2|4 = 50%	6|16 = 37%	1|3 = 33%	5|8 = 62%	1|16 = 0·6%	nepr. st. 0|6 = 0%	—	—
1|1 = 100%	4|12 = 33%	2|5 = 40%	0|2 = 0%	2|19 = 2%	nepr. st. 0|4 = 0%	—	—
ju 2|2 = 100%	1|2 = 50%	0|2 = 0%	2|5 = 40%	nič 0|2 = 0%	—	—	—
7|7 = 100%	9|21 = 42%	0|2 = 0% 5|6 = 83%	0|4 — 0%	0|4 — 0% 2|16 = 12%	1|2 — 50%, urč. 1|10 = 10%	—	—
2|2 = 100%	3|8 = 37%	0|13 = 0%	1|2 = 50%	4|11 = 36%	0|1 = 0%	—	—
—	0|3 = 0%	1|1 = 100%	—	—	—	—	—
2|2 = 100%	5|8 = 62%	1|1 = 100%	0|1 — 0%	11|11 — 100%	urč. 5|7 — 71%	d. g. 0|1 — 0%	ju 1|1 = 100% všetky 0|1 = 0%
13|16 = 81%	14/46 = 30%	1|2 = 50%	0|1 — 0%	3|4 = 75% 2|14 — 14%	inšie 0|1 — 0%	0|1 = 0%	d. g. 2|10 = 20% tr. g. 0 6 = 0%
14|14 = 100%	12|19 = 63%	3|4 = 75%	1|1 = 100%	7|9 = 77%	ináč 1|1 = 100% všetko 0|1 — 0%	d. g. 3|6 = 50% 0|1 — 0%	urč. 4/20 = 20% ju 6/10 — 60%
0|3 — 0%	1|6 = 17%	0|7 = 0%	0|1 = 0%	2|7 = 29%	otázka 0|2 — 0%	total., urč. 0|2 — 0%	d. g. 1/7 — 14%

	I. súznačné slov.	II. niet	III. závislosť priama	IV. = ani žiaden	V. partit.	VI. = nemať
F. Urbánek	$^{3}/_{3}=100\%$	$^{13}/_{13}=100\%$	$^{45}/_{75}=60\%$	$^{11}/_{11}=100\%$	a $^{7}/_{18}=38\%$ k $^{17}/_{22}=78\%$	$^{50}/_{61}=82\%$
M. Kukučín	$^{15}/_{15}=100\%$	$^{113}/_{113}=100\%$	$^{45}/_{62}=73\%$	$^{25}/_{26}=96\%$	a $^{36}/_{36}=100\%$ k $^{57}/_{57}=100\%$	$^{100}/_{105}=94\%$
J. Gr.-Tajovský	$^{3}/_{3}=100\%$	$^{9}/_{9}=100\%$	$^{30}/_{35}=83\%$	$^{6}/_{6}=100\%$	a $^{4}/_{4}=100\%$ k $^{22}/_{23}=95\%$	$^{10}/_{10}=100\%$
H. Gregorová	$^{3}/_{3}=100\%$	$^{10}/_{10}=100\%$	$^{24}/_{37}=65\%$	$^{4}/_{4}=100\%$	a $^{9}/_{11}=81\%$ k $^{16}/_{17}=96\%$	$^{20}/_{26}=77\%$
F. Sasinek	$^{1}/_{1}=100\%$	$^{27}/_{27}=100\%$	$^{18}/_{43}=41\%$	ani $^{1}/_{2}=50\%$	a $^{3}/_{10}=30\%$ k $^{4}/_{6}=66\%$	$^{18}/_{18}=100\%$
J. Botto	$^{1}/_{3}=33\%$	$^{20}/_{21}=95\%$	$^{20}/_{40}=50\%$	ani $^{1}/_{2}=50\%$ ž. $^{1}/_{2}=50\%$	a $^{14}/_{17}=82\%$ k $^{9}/_{9}=100\%$	$^{18}/_{18}=100\%$
J. Škultéty	$^{6}/_{7}=85\%$	$^{112}/_{112}=100\%$	$^{56}/_{60}=83\%$	ani $^{16}/_{17}=91\%$, žiad. $^{1}/_{1}=100\%$	a $^{30}/_{30}=100\%$ k $^{43}/_{43}=100\%$	$^{29}/_{29}=100\%$
3.						
Hviezdoslav	—	$^{10}/_{10}=100\%$	$^{10}/_{17}=58\%$	—	a $^{0}/_{1}=0\%$ k $^{2}/_{4}=50\%$	$^{1}/_{2}=50\%$
J. Jesenský	—	$^{17}/_{18}=94\%$	$^{4}/_{27}=14\%$	—	a $^{1}/_{4}=25\%$ $^{0}/_{3}=0\%$	$^{3}/_{3}=100\%$
Krasko, Smrek, Lukáč	$^{2}/_{2}=100\%$	$^{2}/_{2}=100\%$	$^{30}/_{54}=55\%$	$^{1}/_{2}=50\%$	a $^{11}/_{11}=100\%$ $^{0}/_{2}=0\%$	$^{13}/_{14}=94\%$
M. Rázus	$^{7}/_{7}=100\%$ r. ot. $^{0}/_{2}=0$	$^{41}/_{41}=100\%$	$^{34}/_{46}=73\%$	$^{2}/_{2}=100\%$	a $^{12}/_{14}=85\%$ k $^{18}/_{18}=100\%$	$^{21}/_{28}=75\%$
J. C. Hronský	$^{7}/_{10}=70\%$	$^{38}/_{38}=100\%$	$^{52}/_{107}=48\%$	$^{7}/_{17}=41\%$	—	$^{29}/_{36}=80\%$
J. Hrušovský	$^{6}/_{9}=66\%$	$^{131}/_{131}=100\%$	$^{53}/_{90}=58\%$	ani $^{6}/_{6}=100\%$ ž. $^{10}/_{18}=55\%$	a $^{11}/_{25}=44\%$ k $^{25}/_{34}=73\%$	$^{27}/_{41}=66\%$
M. Urban	$^{2}/_{4}=50\%$	$^{30}/_{33}=90\%$	$^{33}/_{50}=66\%$	$^{7}/_{7}=100\%$	a $^{12}/_{14}=85\%$ k $^{13}/_{15}=86\%$	$^{29}/_{30}=96\%$
Mladé Slovensko	$^{3}/_{5}=60\%$	$^{33}/_{33}=100\%$	$^{61}/_{98}=62\%$	a $^{3}/_{6}=50\%$	a $^{18}/_{38}=47\%$ k $^{23}/_{38}=73\%$	$^{48}/_{54}=88\%$
Jégé	$^{5}/_{5}=100\%$	$^{29}/_{29}=100\%$	$^{46}/_{50}=92\%$	$^{11}/_{12}=91\%$	a $^{7}/_{8}=87\%$ k $^{24}/_{24}=100\%$	$^{35}/_{38}=92\%$
J. Alexy	$^{1}/_{1}=100\%$	$^{10}/_{10}=100\%$	$^{10}/_{18}=55\%$	$^{2}/_{4}=50\%$	a $^{6}/_{6}=100\%$ k $^{2}/_{6}=33\%$	$^{9}/_{13}=69\%$

Upozornenie redakcie. Tieto tabuľky k zápornému genitívu udávajú len približný obraz jeho užívania v spisovnej reči. Čitateľ ľahko zbadá, že na pr. v II. skupine po *niet* temer všetci spisovatelia sa shodujú, t. j. po *niet* je vždy záporný genitív. Už v ostatných skupinách sú pomery nejednotné.

VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	XIII.	XIV.
viac, tak s epitet. úč.	nepriama závislosť	to	tento	čo, nič, niečo	iné	jednotlivé prípady	iného, taký
$^{0}/_{1}=0\%$	$^{2}/_{12}=16^{0}/_{0}$	$^{2}/_{4}=50^{0}/_{0}$	$^{3}/_{4}=75^{0}/_{0}$	$^{2}/_{3}=66^{0}/_{0}$	totalita $^{0}/_{6}=0^{0}/_{0}$	$^{1}/_{2}=50^{0}/_{0}$, d. g. $^{20}/_{31}=64^{0}/_{0}$	totalita $^{0}/_{10}=0^{0}/_{0}$
$^{4}/_{4}=100^{0}/_{0}$	$^{17}/_{33}=51^{0}/_{0}$	$^{2}/_{2}=100^{0}/_{0}$	$^{9}/_{9}=100^{0}/_{0}$	$^{32}/_{32}=100^{0}/_{0}$	ju $^{3}/_{6}=50^{0}/_{0}$		
$^{5}/_{5}=100^{0}/_{0}$	$^{3}/_{8}=37^{0}/_{0}$	$^{1}/_{1}=100^{0}/_{0}$	—	—	urč. $^{3}/_{9}=33^{0}/_{0}$	$^{0}/_{2}=0^{0}/_{0}$	—
—	$^{5}/_{9}=55^{0}/_{0}$	$^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$	$^{1}/_{3}=33^{0}/_{0}$	nič $^{1}/_{11}=9^{0}/_{0}$ iného $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	ju $^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$	urč. $^{0}/_{11}=0^{0}/_{0}$	a $^{11}/_{16}=64^{0}/_{0}$ k $^{12}/_{24}=50^{0}/_{0}$
$^{0}/_{1}=0\%$	$^{1}/_{16}=6^{0}/_{0}$	$^{0}/_{4}=0^{0}/_{0}$	$^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	nič, čo $^{0}/_{7}=0^{0}/_{0}$	ju $^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$ urč. $^{0}/_{20}=0^{0}/_{0}$	—	iného $^{1}/_{1}=100^{0}/_{0}$, $^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$
$^{3}/_{4}=75^{0}/_{0}$	$^{10}/_{23}=43^{0}/_{0}$	$^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$	$^{1}/_{1}=100^{0}/_{0}$	$^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$	ju $^{0}/_{2}=0^{0}/_{0}$ iné $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	$^{2}/_{3}=66^{0}/_{0}$	—
$^{19}/_{19}=100^{0}/_{0}$	$^{9}/_{23}=39^{0}/_{0}$	$^{1}/_{1}=100^{0}/_{0}$	$^{3}/_{3}=100^{0}/_{0}$	$^{9}/_{10}=90^{0}/_{0}$ ničoho, niečo $^{8}/_{12}=66^{0}/_{0}$	iné $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	$^{3}/_{8}=37^{0}/_{0}$	$^{11}/_{18}=61^{0}/_{0}$
—	—	—	$^{0}/_{2}=0^{0}/_{0}$	$^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$ všetko $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	ju $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	$^{0}/_{2}=0^{0}/_{0}$	reč. ot. $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$
—	$^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$	—	$^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$	—	urč. $^{0}/_{11}=0^{0}/_{0}$	$^{0}/_{6}=0^{0}/_{0}$	ju $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$
—	$^{0}/_{1}=0$, $^{1}/_{2}=50^{0}/_{0}$, $^{0}/_{1}=0$	—	$^{2}/_{7}=28^{0}/_{0}$	$^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$ $^{2}/_{5}=40^{0}/_{0}$	ju $^{3}/_{3}=100^{0}/_{0}$	d. g. $^{6}/_{8}=75^{0}/_{0}$	tot. $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$
$^{3}/_{3}=100^{0}/_{0}$	$^{2}/_{6}=33^{0}/_{0}$	$^{1}/_{5}=20^{0}/_{0}$	iné $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	nič $^{0}/_{23}=0^{0}/_{0}$ niečo $^{0}/_{5}=0^{0}/_{0}$	ju $^{0}/_{8}=0^{0}/_{0}$	urč. $^{0}/_{9}=0^{0}/_{0}$	d. g., t. r. $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$
$^{7}/_{11}=63^{0}/_{0}$	$^{7}/_{17}=41^{0}/_{0}$	$^{3}/_{16}=18^{0}/_{0}$	ju $^{0}/_{26}=0^{0}/_{0}$	$^{14}/_{24}=58^{0}/_{0}$	urč. $^{1}/_{27}=3^{0}/_{0}$	—	d. g. $^{0}/_{0}=0^{0}/_{0}$
$^{4}/_{10}=40^{0}/_{0}$	$^{0}/_{12}=0^{0}/_{0}$	$^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	$^{0}/_{5}=0^{0}/_{0}$	$^{2}/_{9}=22^{0}/_{0}$	ju $^{0}/_{5}=0^{0}/_{0}$ urč. $^{1}/_{6}=6^{0}/_{0}$	d. g. $^{1}/_{5}=20^{0}/_{0}$	d. z. $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$ ot. $^{0}/_{7}=0^{0}/_{0}$
$^{6}/_{9}=66^{0}/_{0}$	$^{1}/_{5}=20^{0}/_{0}$	$^{0}/_{8}=0^{0}/_{0}$	ktorú $^{1}/_{3}=33^{0}/_{0}$	$^{2}/_{37}=5^{0}/_{0}$	urč. $^{2}/_{11}=17^{0}/_{0}$	d. g. $^{1}/_{3}=33^{0}/_{0}$	ot. $^{0}/_{2}=0^{0}/_{0}$
$^{5}/_{7}=71^{0}/_{0}$	$^{5}/_{31}=18^{0}/_{0}$	$^{1}/_{1}=100^{0}/_{0}$	$^{0}/_{5}=0^{0}/_{0}$	$^{6}/_{12}=50^{0}/_{0}$	urč. tot. $^{0}/_{24}=0^{0}/_{0}$	ju $^{0}/_{4}=0^{0}/_{0}$	reč. ot. $^{0}/_{8}=0^{0}/_{0}$
$^{5}/_{5}=100^{0}/_{0}$	$^{3}/_{6}=50^{0}/_{0}$	$^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	$^{3}/_{6}=50^{0}/_{0}$	$^{2}/_{3}=66^{0}/_{0}$	ju $^{2}/_{2}=100^{0}/_{0}$	d. z. $^{0}/_{1}=0^{0}/_{0}$	urč. dôr. $^{2}/_{9}=22^{0}/_{0}$
$^{2}/_{2}=100^{0}/_{0}$	$^{1}/_{2}=50^{0}/_{0}$	$^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$	$^{0}/_{3}=0^{0}/_{0}$	$^{11}/_{14}=79^{0}/_{0}$	tot. urč. $^{1}/_{3}=33^{0}/_{0}$	d. g., tr. g. $^{1}/_{2}=50^{0}/_{0}$	mnoho

Pre lepšie pochopenie veci odporúčame porovnať štúdiu ✝ *Ruda Uhlára:* Záporný genitív v spisovnej slovenčine (viď Sborník na počesť Škultétyho, str. 607—626), kde autor podrobne roztriedil jednotlivé druhy záporného genitívu a na reči E. Maróthy-Šoltésovej ukázal, akou metodou postupoval. Autor písal o tej istej veci v SR II, 120—127.

Belo Letz:

SLOŽENÉ SLOVÁ V SLOVENČINE.

(Dokončenie.)

B) Složeniny slovesné.

Analytický pohľad na složené slová presvedčuje, že slovanské jazyky majú kompozitá, ktorých druhá alebo prvá časť je slovesného pôvodu. O prvej kategorii bola zmienka (SR III, 38); pri nej slovesná podoba vyznieva často príponou substantívnou, ale je zreteľne deverbatívna. I nečudo, že niektoré gramatiky hovoria o nej v kapitole složených složenín, čo je iste chyba, ak ide o diela, ktoré rokujú o jazykovej sústave so synchronického stanoviska.

Oveľa jasnejšie pozorovať slovesný tvar u kompozít druhého typu, teda s prvou časťou slovesnou. Keďže ich majú len niektoré reči indoeuropské (ktoré patria do skupiny: gréckej, latinsko-románskej, nemeckej a slovanskej), Łoś predpokladá, že tieto slovesné složeniny sú novšieho dáta a mohly skrsnúť v tom alebo onom jazyku samostatne. Iná je mienka K. Nováka (Listy fil. 41, 1914, str. 345-50), ktorý tieto formy spojuje so starším vývinom jazykovým; podľa neho v českých menách: Kalivoda, Hubilesy, Nedachlebice, Poděbrady a i. načim vidieť aoristy. Vondrák (uv. m. str. 677) hovorí tiež o slovesných kompozitách. Zisťuje v nich často rozkazovací spôsob, teda srb. kradi-koza; č. pudi-vítr, straš-pytel, Bořislav a iné sú mu skôr imperatívy, hoci pozná obsah úvahy Novákovej, lebo ju cituje.

No pre vznik týchto foriem môže byť aj ďalšia možnosť, ktorá predstavuje akosi kompromis týchto odchylných mienok. V zistených dokladoch slovesných kompozít vidno dve kategorie: staršiu, ktorá by podporovala tézu aoristovú, a novšiu, ktorá žičí tvrdeniu o imperatívnom pôvode. Istá vec, kým staršie doklady hovoria za aorist, novšie sú zreteľné podoby rozkazovacieho spôsobu, i nemožno ich spojovať s aoristom. Vývin tu bol asi tento: Najskôr tvorily sa složeniny s prvou časťou aoristovou. Ale keď v nich aorist zmeravel, ba dokonca prestal byť vôbec mimo nich gramatickým činiteľom, vznikaly kompozitá s prvým členom imperatívnym. A pekne postupne, najskôr vari s tématom na -i a potom aj s inými rozkazovacími podobami. Postup bol teda: Kazimír — Zbyslav — pudivietor, lapikurka — vydrigroš, neznajboh a i.

Azda doklady, kde imperatívna funkcia prvej časti je nad pochybnosť, viedly niektorých teoretikov k záveru, že ich zaradili medzi složky. (Viď rozdelenie kompozít SR III, 35.)

Hoci je aj v slovenčine hojnosť príkladov na slovesné zloženiny, zdá sa, že ich nie je toľko na typ „Kazimír" ako na pr. v poľštine alebo v češtine. Bolo by sústavne a pozorne prezrieť veľký listinný a archívny materiál krstných mien a názvov obcí na Slovensku, aby bolo vo veci jasno.

Niektoré príklady tohto tvorenia možno uviesť z latinských listín z 12.—13. storočia, kde sú takéto osobné mená slovenské: Borislav, Budimír, Budislav, Dedislav, Chotimír, Chotislav, Kojislav, Ladislav, Mutimír, Pribyslav, Radislav, Stanislav, Vanislav, Vladislav, Vojislav a pod.*

S formálnej stránky treba k týmto príkladom poznamenať, že nelahodia vždy aoristu, lebo kompozičná prvá časť predpokladá kmeň prítomníkový: Stanislav.

V dnešnom čase slovesné kompozitum býva: a. u miestnych mien: Budimír, Bzdivonka, Chvatimech, Kazimír (Malý a Veľký) Mokrišarie a pod.;

b. u krstných mien: Kazimír, Ladislav, Rastislav, Slavimír, Stanislav, Svätislava, Vladislav, Chválislav, Pomnislav (posledné dva príklady v Hollého selanke „Pasy") a pod.

c. Obecné mená složené vyznievajú veľmi hojne v prvej časti na sloveso. Hoci predstavujú zvyčajne asi rozkazovací spôsob, neraz neisto sa preň rozhodnúť v slovách, ktorých prvý člen doznieva na *-i*: bažihuba, kazisvet, kratiknot, lapikurkaľár), lomihlávka, ludigroš, mastibuch, melihuba, modrimačka, otržihrdlo, seriplanka, Podjedinoha, pudivietor, prdimúka, smrdikožka, srdikožka, šumichrast, stulinožky, stulipysk, trubiroh, trešichvosčik (vsl.), škuliperda, trepikonina, vrtinôžka a pod.

Sem patria známe mená v rozprávkach: Lomidrevo, Miesiželezo, Valibuk, Valihora, Valivrch a i.

Imperatív je oveľa jasnejší u týchto kompozít: hrajnoha, Rajnoha, meľhuba, tlčhuba, neznajboh, potrimiskár, oštinoha, prepiduša, plujibojka, stojnoha, tlčibabka, utrimiska, vydriduch, vydrigroš, zlomkrk a pod.

Niekedy analogia zastrela slovesný charakter zloženiny. Tu prvá časť končí sa na *-o*, a to podobne ako u ostatných kompozít: motonoha, matonoha, svrborítka, trasorítka, trčopysk, vaľooký a i. A zas u složiek vidíme analogiou *i* tam, kde ho ťažko predpokladať. Možno,

* Tieto doklady, písané terajším pravopisom a v predpokladanom znení, dal mi k dispozícii zo svojej zbierky najstarších slovakizmov dr. H. Bartek.

že tu ide tiež o vplyv slovesných kompozít okrem istej analogie podľa bohatej kategorie složiek s prvou časťou na *-i*. Porov. hovnivál, konidráč (konidráč = koní dráč, teda asi pôvodne gen. pl.) a iné.

Pre význam niektorých druhov týchto podstatných mien dobre poznamenať, že badať u nich, práve tak ako pri niektorých složkách, akúsi pejoratívnosť. Skrsly azda zo snahy vysloviť smiešnosť alebo prepiatosť vecí alebo zjavov a vystihujú umnú, hoci niekedy triviálnu, charakterizačnú schopnosť nášho ľudu. A toto ľudové prostredie tu načim zdôrazniť, lebo kompozitá majú zvyčajne nádych knižnej reči, kým ľudový hovor býva na ne pomerne skúpy.

2. Složky.

S dnešného gramatického stanoviska prechod od vlastných složenín k složkám je vo veľa prípadoch nenáhly a vari dosť nezreteľný, najmä ak ide o složky, ktoré sú také staré, že pri nich si už ani neuvedomujeme charakter kompozita.

Tu časom skrsla výrazová jednotka, ktorej časti, hoci sú gramaticky samostatné, nevystupujú vo vedomí v plnej sile pôvodnej svojej funkcie, lebo srástly v nový celok. Ako príklad pre toto naštrbenie zástoja, alebo dokonca na jeho stratu, zdá sa, môžbyť složka *týždeň*. Pôvodná väzba *týž dcň* stala sa, pravda, najprv složka, ale jej členy uchovaly si podstatnú samostatnosť, lebo sa skloňovaly. Teda k staročeskému nominatívu týžden bol gen. téhožďne, dat. témuž dni a pod. No vývin zastrel skloňovateľnosť ukazovacieho zámena ako prvej časti složeného slova, ba čo viac, málokto si teraz uvedomuje i jeho význam.

Pravda, v každej složke nezmeravel tak veľmi pomer prvej časti ako v uvedenom príklade; je voľnejší, ba Łoś tvrdí (uv. m. str. 137), že složka je výraz, ktorý môžeme, ale nemusíme užívať ako kompozitum, a že je pri ňom možnosť subjektívne uvážiť, či dáme prednosť nesloženej väzbe pred kompozitom. Ale složka je aj s fonetickej stránky jednotka a má prízvuk ako nesložené slovo. (Gebauer-Trávníček, str. 86.) Ináč: hlavné prízvuky slovné sa redukujú na jeden akcent pre celú složku.

Rozdelenie složiek.

Složky môžme roztriediť podľa podobných kriterií ako vlastné kompozitá. Môže tu ísť o složeniny 1. čiro substantívne, 2. podstatné meno + prídav. meno, 3. zámeno + podst. meno, 4. číslovkové, 5. slovesné a 6. celých výrazov alebo viet.

1. Složky substantívne.

Poznáme ich podľa prvej časti. Alebo doznieva na čiry kmeň (nominatív), alebo má pádovú podobu podstatného mena so samohláskovou príponou. Predstavuje teda a) nominatív, b) genitív, c) datív, d) iné pády.

a) Nominatív v prvej časti majú složky: cechmajster, dnestýždeň, jarjarička, jarpanička, nocľah, nocľaháreň [polhodina, polhubok, polliter, polnoc, poloblek, polročie, polkoleso, polpalček, Polhora], Pánboh, Pámbožko (Pánbožko), sbormajster, strážmajster, slamkahusár, sopeľmoriak, vrchstôl, Vrchhora, zbrojnoš a iné.

b) Genitív v prvej časti majú složky: bájeslovie, duševeda, zemedym, zemeguľa zememerač, zemepán, zemeplaz, zemespyt, zemetrasenie, zemežlč; ctibažnosť, ctibažník, ctihodnosť, ctižiadosť, krvipreliatie, krvižížnivosť, lžiprorok, Loktibrada, pamätihodnosť, piadimužík, Solivar, vlastizrada; pomstychtivosť, vládybažnosť, vedychtivosť; bohabojnosť, bohaprázdnosť, duchaplnosť, duchaprítomnosť, okamih, pokojamilovnosť, životaschopnosť; mierumilovnosť, ziskuchtivosť, trestuhodnosť a iné.

c) Datív v prvej časti majú složky: Bohumil, bohužiaľ, bohuďak, Bohuslav, cieľuprimeranosť, roduvernosť, pravdepodobnosť a iné.

d) Iné pády v prvej časti majú složky: kníhkupec, kníhtlačiareň, kníhväzač (knihár), kostival (bot.), kostižer, Kostiviarska (obec), kuryplach, ľudíjed, poštmajster, rotmajster, ránhojič, škôldozorca, žabydráčik, žabykláč; dejepis, dejespyt a pod.

2. Složky adjektívne.[1]

U adjektívnych složiek prevláda typ *podstatné meno + príd. meno;* iná, teda opačná kombinácia je iba výnimočne.

a) Genitív v prvej časti majú složky: krvilačný, krvelačný; bohabojný, ctibažný, ctihodný, ctichtivý, nerestiplný, bohaprázdny, duchaplný, duchaprítomný, pokojamilovný, životaschopný; láskyplný, pravdymilovný, vedychtivý, vládybažný; mierumilovný, ohľaduplný, potutvárny, tajuplný a pod.

b) Datív v prvej časti majú složky: cieľuprimeraný, pravdepodobný, roduverný, chleburád a pod.

Výnimky sú mená: Bosíjarek, Starynohovia a pod.

3. Složky zámenné.

Zámená tvoria temer všetky svoje kompozitá v složkách. Pri nich môže ísť o varianty: a) zámeno + podst. meno, b) podstatné

meno + zámeno, c) zámeno + príd. meno, d) zámeno + zámeno, e) číslovka + zámeno, f) sloveso + zámeno, g) zámeno a iné partikule.

a) Zámeno a podstatné meno vidno v složkách: sebaklam, sebaobrana, sebaúcta, sebavedomie, sebazaprenie, sebažertvovanie, Sebedražie, Sebechleby, sebevoľník, svojhlavec, svojráz, týždeň, týždenník a iné.

b) Podstatné meno a zámeno vidno v složke dnes<dьnь+sь. (Viď O nominálnych vetách v slovenčine, SR I, č. 2.)

c) Zámeno a prídavné meno vidno v složkách: sebavedomý, sebevoľný, svojhlavý, svojmyseľný, svojpomocný, svojrázny, tohoročný a pod.

d) Číre zámená vidno v složkách: táto, toto a pod.

e) Číslovku a zámeno vidno v složkách: málokto, máločo, máloktorý, všelikto, všeličo, všelijaký, dvojaký, pätoraký a pod.

f) Sloveso a zámeno alebo naopak vidno v složkách: hocikto, hočičo, hocijaký. („Hoci" sa odvodzuje od imper. slovesa chotěti.)

g) Zámeno a iné partikule, a to predponové alebo príponové, vidno v složkách: nikto, nijaký, nič, dakto, dačo, ledakto, ledačo, ledajaký, ktosi, čosi a pod.

4. Složky číslovkové.

Prvá časť týchto složiek je číslovka: a) určitá: päťčlenný, desaťdenný, desaťhaliernik, desaťnásobný, deväťročný, deväťsil (bot.), deväťuholník, trojkráľový, trojlístok, trojnoha, trojzub, päťprstka, stoboh, stonoha, tisíclístnik a pod.; b) neurčitá: všemoc, všemožný, vševládny, viacbunečný, viacsemenný a pod.

Inokedy složka je číro číslovková: dvadsať, tridsať: alebo s predložkovým pádom numerália: jedenásť (jedьnъ na desęte), dvanásť, trinásť a pod.

5. Složky slovesné.

Uvádzajú sa v gramatikách. a) Sem by bolo treba vari zaradiť slovesné kompozitá, ktoré vyznievajú v prvej časti na zreteľný imperatív: tlčhuba, neznajboh, prepiduša a pod. (Ináč viď kapitolu o slovesných složeninách.)

b) V druhej časti složky je slovesná podoba v dokladoch: darmodaj, bôhhoj, nebodaj, kníhvedúci, obchodvedúci, okoloidúci, okolostojací, predsavzatie, mimoidúci, spolubývajúci, spolupôsobiť, uhodnovernit, ujednostajniť, stobohovať, všemohúci, vševediaci, zovšeobecniť, pánbohovať, tristobohovať a iné.

6. Složky príslovkové.

Aj príslovka sa spája s rečovými časťami v zloženinu, najmä s podstatným menom. Doklady: horebruch, horenos, horegroš, horemyseľný, horesvet, Horevsie, horeznačky, jakživ, odkiaľruka, všadeprítomnosť, milerád, akomak, domarád, domasedka, spolubližný, spoludejateľ, spoludlžník, spoluhláska, spoluhráč, spolumešťan, spolupatričnosť, spolupracovník, spoluveký, spoluvinník, spolužiak, ledabruch, ledašafrán, ledavzdelanec, vždyživý (bot.) a pod.

7. Složkové výrazy.

V kategorii složiek väčšinou azda nové a tvarove najzreteľnejšie sú kompozitá, ktoré môžme rozložiť v gramatické typy úplného alebo čiastočného vetného charakteru. Pri týchto složkových výrazoch celá veta môže sa stať vysloviteľkou funkcie substantíva, ktoré práve v svojej složenej podstate skrýva zároveň vlastnosť označenej osoby alebo veci. (Porov. vyskočkura.)

Na vznik složkových výrazov posvieti zjav, ktorým načim v terajšom jazyku pokladať za prechod od nesložených vetných a výrazových celkov ku kompozitám. Vidíme ho na pr. u prísloviek, kde často býva úplná veta vo funkcii takmer substantívnej, hoci formálne nejde ešte o zloženinu. No už tvorí takú pevnú a priamennú jednotku, že má i prívlastok, ktorý býva pri mene: je shodný, a čo je divné, nielen v jednotnom čísle, ale i v mužskom rode. Najmä vari táto shoda dokazuje, že v mysli hovoriaceho nevystupuje s funkčnej stránky už veta, ale výraz, ktorý nie je ďaleko svojím charakterom od kompozita: Aký „pomáhaj Pán Boh", taký „Pán Boh daj". Lepší „Pán Boh daj!" ako „zdravý buď!" Vtedy bolo „dýnom dánom" a teraz je „Bože môj!"

So stanoviska syntaktického tieto vety majú časti, ktoré sú, pravda, celé vety, no zastupujú funkcionálne iba členy vety jednoduchej.

Keby sme sa pokúsili roztriediť složky tejto kategorie, možno hovoriť o složkách a) s posmešným výrazom, b) s interjekcionálnym vývinom a c) so vznikom z príčin mechanických, ktoré sa vytvárajú pre nedostatok vhodnejšej výrazovej možnosti.

a) Posmešný význam majú složkové výrazy: ozembuch, potmehúd, potmehuť (bot.), povsinoha, sedlakurka, Nebojsa (obec) a iné;

b) namojveru, nedajbože, pambodaj, verabože, bodajzdrav, bohdá, bohuprisám, božechráň, bodajby, bodajma, bodajsi, meďanboh! medenbohov! a iné;

c) Verímboha, Nanebevstúpenie, Otčenáš, Zdravas, navidomoči, nemilobohu a pod.

*

Ešte nedávno prevládala mienka, že složené slová nie sú v shode s duchom slovanských rečí. Puristi boli príkro proti nim a nahradzovali ich simplexami, lebo v složených slovách videli rastúci vplyv germánsky, alebo u nás aj maďarský. Ale terajší stav jazykový ukazuje, že v tomto boji nezvíťazili brusičia, lež kompozitá. Je ich veľa, pribúda ich neustále, a nie sú už takou úzkou gramatickou kategoriou v našej reči, aby bolo možné zaznávať ich počet a oprávnenosť v reči. Pravda, gramatiky ešte aj teraz upozorňujú na nesprávnosť niektorých složenín a pokladajú ich za zbytočné, lebo prenikly do jazyka cudzím vplyvom. Sem patria: složky s druhou časťou na — plný: tajuplný, duchaplný, ohľaduplný, láskyplný a iné, alebo slovesá s prvým členom spolu —: spoluzakladať, spolupôsobiť, spoluúčinkovať; znovu — znovuvydať, znovuzrodiť; proti —: protiliek, protijed, protitlak a iné. Neobľúbené sú tiež slová; kratochvíľa, národopis, dejepis, rukopis, ďalekohľad, veľkoobchod, zlatonosný a pod.

No proti námietkam gramatík tieto složené slová vžily sa nielen v bežnom hovore, ale niektoré aj v knihách, a to najmä preto, že niet pre ne rovnocennej náhrady medzi jednoduchými podobami. I márne proti nim čo hovoriť. Keďže teda vieme, že na pr. „láskyplný" je identické s nemeckým liebevoll, radi ho nahradíme, kde len možno, inými výrazmi: veľmi láskavý, preláskavý, najláskavejší a pod., ale treba si uvedomiť, že význam kompozita „láskyplný" opisujeme a nevystihujeme ho presne. Na pr. Hviezdoslav v Pozdrave Hájnikovej ženy napísal: „na lono to, hľa, v objem sladký, ramenom *láskyplnej* matky pritúliac verne človeka..." S puristického stanoviska načim tu konštatovať germanizmus, ale nemáme naporúdzi symplex, ktorý by bol v stupnici výrazov „láskavý" na tejže výške.

S nemeckým spôsobom výrazovým prevzali sme aj plnú mieru významu tohto kompozita. Nemusíme ju uplatniť v próze a môžme sa jej vyhnúť pre rečovú úzkostlivosť, ale nesmieme túto složeninu príkro odsúdiť najmä v básnickej reči, kde novosť výrazová je slohové pozitívum. Však napokon koľko je jazykových odchýlok vo verši, ktoré v próze by boly chybné (na pr. užívanie starého vokatívu).

Rozumie sa, ináč treba hľadieť na kompozitá cele nepotrebné. Slov. reč (III, 19) upozornila už vhodne na slovo knihväzač (Buchbinder) a žičila si ho nahradiť jednoduchou podobou „knihár", lebo toto slovo kryje plno významu složeniny.

Vcelku teda stanovisko praktickej jazykovedy na potrebnosť kompozít je dosiaľ nejednotné, ba skoro bezradné. Nejde tu len o mienku jazykových brusičov, ale na pr. tiež o tézu Pražského lingvistického krúžku, kde sa uvádza: „nebudiž bez naléhavé nutnosti užíváno pojmenovacích forem v jazyce neobvyklých, na př. v češtině slov složených...“ (Spisov. čeština a jaz. kultura, str. 27.)

Ale ako si vysvetliť zásadu tejto „naléhavé nutnosti“, keď na str. 111. tejže knihy čítame v úvahe Jakobsonovej: „V tak gramatických jazycích, jako jsou jazyky slovanské, je *zřetelná* tendence pojímati slovo jako významový celek. Proto pojem, je-li doopravdy chápán jako jednotka, vyžaduje, aby byl označen jedným slovem. Tím se vysvětluje mnoho novotvarů v jazycích slovanských, a to je příčina slov, jako velkonákupna, vlastnoručně, bezdůvodně, spolupracovati atd., proti nimž marně bojují brusiči.“ Tento citát odporuje uvedenej téze. „Zreteľná tendencia“ podporuje podľa Jakobsona vznik kompozít, ktoré sa množia práve preto aj „bez naléhavé nutnosti“. Tu môže ísť len o dve možnosti: alebo je chybná téza lingvistického krúžku, alebo v slovanských jazykoch niet tendencie, ktorá sa dokazuje i príkladmi. A veru zdá sa, že Jakobson má pravdu. Ale o správnosti žičlivej mienky pre kompozitá hovorí zasa v tejže knihe článok M. Weingarta (str. 179 a n.). Schvaľuje tvrdenie Durdíkovo: „že by složená slova slovančině nesvědčila, jest předsudek, jejž jazyk sám nejlépe vyvrací. Pohlédněme jen na jména míst v Čechách a jinde.“

Ak Durdíkovo „jinde“ premietneme na Slovensko, výsledok je negatívny, lebo v úradnom sozname obcí slovenských, v knihe vyše 150-stránkovej, niet celej stránočky kompozít slovenského pôvodu. Keď k tomuto poznatku pridáme, že v diele A. Zátureckého Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví (Praha 1896), ktoré je dokonalý obraz nášho ľudového hovoru, je okrem niekoľkých zložiek posmešného významu iba výnimočne nejaké kompozitum, treba konštatovať, že ľudová reč nie je domovom zložení. Ozajstné ich rozšírenie a bohatstvo najdeme v literárnej reči,

Hoci by sa teda tvrdilo, že bude osožné počítať s kompozitami len mierne, jednako treba sa vysloviť v ich prospech. Náš spisovný jazyk nevystačí so slovníkovým fondom ľudovej reči, lebo je priúzky. Rozličné vedné odbory a krásna spisba tvoria neprestajne kompozitá. I zdá sa, že složené slová, o ktorých bola reč v tejto úvahe, sú len základňa a jej rámec naši spisovatelia budú nabudúce rozširovať.

Pád-prípad. — Tieto dve slová slovenskí právnici vzájomne zamieňajú a dávajú im rovnaký význam. Je teda v záujme právnickej reči a terminologie, aby sa opravil chybný náhľad a aby sa presne a spoľahlivo vymedzil rozdiel medzi obidvoma slovami.

Slovo *pád* podľa upotrebovania v hovorenej a písanej reči má tri rozličné významy: 1. Predovšetkým značí *pád* v tom najpôvodnejšom a najužšom smysle, na pr.: pád s koňa, pád diktatúry a pod. — 2. Slovo *pád* je gramatický termín: prvý, druhý, tretí... pád (casus). — 3. Napokon zodpovedá nemeckému „im Falle", čo treba pokladať za germanizmus. Hovorí sa: v tom páde, že by pršalo; na ten pád, že by si voľbu neprijal... V týchto a v podobných prípadoch môžeme smele vynechať všetky „pády". Veď to isté dá sa povedať i kratšie i slovenskejšie: ak by pršalo, — ak by si voľbu neprijal... — Ináč touto frázou alebo pripúšťame, alebo zamietame niečo s istou podmienkou.

Tu treba pripomenúť i často upotrebené zvraty: „na každý pád", „v žiadnom páde" a pod., k čomu by sme mali zaujať presné stanovisko. — Keď je reč o nejakej príhode, udalosti alebo zjave, použijme vždy slova *prípad,* a nie „pád", lebo nič nepadlo, len niečo sa prihodilo, stalo alebo udalo.

Podľa tohoto v juristickej praxi sú *zaujímavé prípady,* a nie „pády", *prípady* (a nie „pády") *kompetečných konfliktov* a pod.

Súpis smrtného pádu-opis smrtného prípadu. — Na úradných tlačivách stretáme sa „so súpisom smrtného pádu, so zápisom smrtného pádu, so zápisom o úmrtí, so záznamom úmrtia, s popisom smrtného pádu" a pod. Je to istotne bohatá rozmanitosť a neobyčajne pestrá právnická terminologia! Všetky tieto výrazy sú zlé so stanoviska odbornej terminologie. Predovšetkým smrť je nie „pád", ale *prípad,* potom o jednom prípade nemožno písať „súpisy a popisy". O súpise a popise dalo by sa len vtedy hovoriť, keby išlo o niekoľko smrtných prípadov; to by bol „súpis, popis smrtných prípadov". O jednom smrtnom prípade dá sa urobiť iba zápis, záznam alebo opis. Keďže v úradných tlačivých *opisujú* rozličné osobné, rodinné a majetkové pomery, uznať musíme, že pre tento prípad najprilichavejší výraz je *opis smrtného prípadu.*

Kupec-kupiteľ. — Hovorí sa „mám kupca na dom". Tu je kupcom ten, kto kupuje, ináč v právnom smysle kupcom je ten, kto sa kupectvom profesionálne zaoberá, kto odpredáva, kto má

sklep. — V právnickej terminologii termín „kupec" nemôže mať dva protichodné významy a preto slovenská právnická terminologia musí si dať rady s týmto slovom, aby zakotvilo v nej pevne a stále, a to len s jedným významom. — Ten, kto raz v živote dom kupuje (hoci ho ľudove i „kupcom" voláme), nie je kupcom v naznačenom právnom smysle a preto v právnickej terminologii ani nemôže spadať pod pochop kupca. Ľudia, ktorí len kupujú a nekupčia, alebo ktorí kupujú len príležitostne pre svoju vlastnú potrebu, nie sú kupci v právnom smysle, ale len *kupovateľmi*. — V právnickom spise teda nepovieme: mám kupca na dom, ale mám *kupiteľa-kupovateľa* na dom.

Podľa povedaného „Kaufmann" je *kupec* a „Käufer" je *kupiteľ-kupovateľ*.

Ináč prax už prekliesnila cestu slovám *kupiteľ-kupovateľ* do slovenskej právnickej terminologie, kde sa často stretávame i s *odpredateľom* a *odpredávateľom*.[1]

Rok-termín. — Vypisuje sa „rok" na taký a taký deň. Toto je v slovenčine siláctvo, ktorému treba vyhýbať. „Rok" pozná živá slovenčina len v jednom smysle (nem. „Jahr"). Uvádzať „rok" vo význame „termínu" je aspoň predčasné vzhľadom na dnešnú slovenčinu a je len na to dobré, aby rušilo dnešnú rečovú stabilitu a dávalo ľudu príležitosť k nedorozumeniam. — Odjakživa poznáme v úverových veciach termín platebný, termín zmenkový a pod. — Máme i *termínový kalendár*, ktorý by sa mal podľa „roku" prekrstiť na „rokový kalendár", čo by vari nevyhovelo ani tým, čo majú každý deň v roku „rok" a „roky". — Nie vždy slovenskejšie je lepšie, najmä nie vtedy, keď sa protiví životom uzákonenému úzu.[2]

—tri—

---

[1] Na prvý pohľad slová *kupiteľ-kupovateľ* sú nám cudzie, i to len preto, že sú nové. Ale sú správne utvorené a keďže sú potrebné v odbornej terminologii, nemôžeme mať proti nim nijakých námietok. Je síce pravda, že namiesto *kupiteľa* hovoríme *kupujúci*, lenže od slova kupujúci nemáme prídavného mena, oproti tomu k slovu kupiteľ ľahko si urobíme. Ináč, keď máme *vykupiteľa* a v právnickej reči aj *vykupovateľov* (na pr. pozemkov), prečo by sme sa mali báť slov *kupiteľ* a *kupovateľ*? V odbornej reči sú nám vítané. *Redakcia.*

[2] Nateraz pridržiavame sa tejto zásady: latinské slová z odbornej terminologie, nakoľko sa vžily aj do ľudovej reči, neslobodno nahrádzať novými slovami, lebo takýmto činom narúšala by sa ustálenosť nášho slovníka. Nateraz pokladáme za luxus vymýšľať nové slová namiesto vžitých latinských termínov. *Redakcia.*

Anton Jánošík:

ZO ŠKOLSKEJ SLOVENČINY.

Zdraviť či pozdravovať? — Keď dáme písať školskú úlohu vo forme listu, čo je ináč i predpísané, istotne každý žiak zakončí list obvyklým zvratom: „Zdraví Ťa..." Ale takto nezakončujú list len žiaci, lež aj tí, čo dbajú na čistotu reči. — Tu hneď treba pripomenúť, že slovesa „zdraviť" niet v ľudovej reči, ktorá má slovesné tvary len s predponou. Takto to nachádzame aj u spisovateľov predprevratových. — Príklady z Kukučína: Neminulo listu..., aby ju nebol pozdravil sto a tisíc ráz (sv. II, 8. T. Sv. M. 1910); pozdravil ho: „Pán Boh s nami" (str. 144); prvý pozdravil Miša a jeho otca (str. 169); Tou novinou ju pozdravil úsvit nového dňa (sv. III, 51. T. Sv. M. 1911); Ak ťa pozdraví, pozdraví ťa mimochodom, z milosti (sv. V, str. 8, T. Sv. M., 1921); Pozdravilo ju rodné mestečko (str. 54); pozdravil hostí (str. 14). — Z Vajanského: Nevdojak pozdravil ho Jablonský (sv. III, 92, Trnava 1924); ledva zaďakovali, keď ich pozdravil (str. 165). — Z Jesenského: Chcelo sa mu... pozdraviť ich (sv. II, 15. T. Sv. Martin 1921).

Podobne s predponou je aj iteratívum *pozdravovať.* — Príklady z Kukučína: v každom (liste) ho odpytuje a pozdravuje (sv. II, 143); „Servus, Jani!" pozdravuje ma (sv. III, 17). — Z Vajanského: pozdravovali sa vzájomne (sv. VI, 160). — Z Vlčkových Dejín (T. Sv. M. 1923): ...nech pozdravoval vznešeného rodoľuba (str. 158) a inde.

V terajšej slovenčine namiesto *pozdraviť, pozdravovať* je chybne podľa češtiny novotvar „zdraviť", ktorý tam vznikol veľmi pravdepodobne vplyvom nemeckého slovesa bez predpony: grüssen. (Porov. nemecké: Ich grüsse dich.)

Sme rozhodne proti tomu, aby novotvar „zdraviť" vytisol vžité a staré slovesá *pozdraviť* a *pozdravovať.* Veď spisovná reč nezískala by tým vôbec nič, naopak: prehĺbil by sa rozdiel medzi ňou a ľudovou rečou. — Novotvary majú oprávnenie len vtedy, keď obohacujú reč, čo, pravda, nemožno povedať o slovese „zdraviť". Peter Tvrdý správne postupoval, keď v 2. vydaní svojho Slovenského frazeologického slovníka má heslo *zdraviť* = pozdraviť. Aj on dáva prednosť pôvodnému slovesu.

Keby sa v spisovnej reči slovenskej rozšíril zlozvyk nahradzovať vžité výrazy novými výrazmi, otriasla sa by až priveľmi naša jazyková tradícia. Novotvary majú svoje miesto v spisovnej reči, ale len vtedy, keď majú nový význam, čo sme doteraz nevedeli vysloviť.

Pozdravenie-pozdrav. — Z podstatných mien slovesných je časté v ľudovej reči a u spisovateľov (predprevratových) slovo *pozdravenie*. — Príklady z Kukučína: Kto by sa bol opovážil také pozdravenie oddať Janovi? (sv. II, 143); posiela mu pozdravenie (sv. V, 25). — Z Jesenského: Niektorí pošeptali pozdravenie, niektorý pozdravil hlasnejšie (sv. III, 38. T. Sv. M. 1921).

Žiada sa upozorniť na to, že k slovesnému podstatnému menu *pozdravenie* máme deverbatívum (podstatné meno odvodené od slovesa) *pozdrav* (pozdraviť — pozdrav), ktorého síce v reči ľudovej niet, ale je hojné u spisovateľov. V školskej slovenčine a v reči učených Slovákov slova *pozdravenie* už takmer ani nepočuť.

Teraz tu sama od seba sa natíska otázka, čo je správnejšie: *pozdravenie* či *pozdrav*, alebo: kedy užívať jedno a kedy druhé? V reči literárnej sú obidve slová, ale v duchu tradície našej reči istotne správnejšie je pozdravenie, keďže len ono žije v ľudovej reči, a to na celej oblasti jazyka slovenského; i vo východnej slovenčine. — Úzus: Priniesol som Vám pozdravenie. Odovzdajte odo mňa pozdravenie. — Z domu mi prichádzajú vždy listy so zakončením: „S pozdravením..." Tu možno pripomenúť ako istý doklad aj názov katolíckej modlitby „Anjelské pozdravenie" a ustálený výraz: kresťansko-katolícke pozdravenie (= Pochválen buď Ježiš Kristus). — Slova pozdravenie užili aj Slováci česky píšuci, na pr. Hroboň v nadpise básne Pozdravení Tater z ciziny (viď Tatranka 1843, I, 15, citujem podľa Vlčka, Dejiny, str. 197). Podobne ho užívajú starší, predprevratoví spisovatelia.

Slovesné podstatné mená majú význam činnosti, oproti tomu deverbatíva, utvorené od slovies, označujú výsledok činnosti, teda konkréta. Preto nové slovo *pozdrav* nevylučovali by sme zo slovenčiny, ale odporúčame užívať ho len vtedy, keď ide o konkrétnu vec, na príklad báseň, pozdravný telegram. Ale už v liste napíšeme: s úprimným pozdravením, lebo to ide o činnosť.

Komu je najvyšším vzorom terajšia spisovná reč naša, tomu, pravdaže, nevyhovuje reč ľudu. Ale kto pozná reč ľudu, toho naveky oduševní jej naprostá srozumiteľnosť a jasnosť.

*

Vôbec tu nemá ísť o to, aby sme sa vyhýbovali českosti, ale aby sme hoveli slovenskosti — v spisovnej reči Slovákov.

Samo Czambel.

Pavol Florek:

O VÝVINE A POVAHE SLOVENSKEJ TERMINOLOGIE VEDECKEJ, NAJMÄ ZEMEPISNEJ.

Odpoveď dr. V. Vážnemu.[1]

I.

Už v dobe Štúrovej so vznikom spisovnej slovenčiny rodí sa i slovenská vedecká terminologia ako jej dôležitá zložka. Je to celkom jasná vec, že sa spisovný jazyk vo všetkých smeroch rovnako vyvíja, doplňuje a zdokonaľuje. Z akého prameňa sa malo čerpať pri tvorení terminologie, v tom veru neboli v rozpakoch ani vrstovníci Štúrovi, ľudia vychovaní a vyškolení v literatúre ešte českej, ba i česky píšuci: všetci stáli na základe samostatnosti spisovnej slovenčiny.

Počiatky slovenskej vedeckej terminologie — zdôrazňujem — sú takého starého dáta ako sám spisovný jazyk. *Jozef M. Hurban* už r. 1851. uverejňuje prvý názvoslovný príspevok v svojich Slovenských pohľadoch (II, č. 3.) a tam v redakčnej poznámke autorovi článku odkazuje, že Kalinčiak, Cochius (Zoch) a iní už „mnohje roki sberajú národňje slovenskje slová a názvi..." (str. 96). Bol to „Prínesok ku vedecko-slovenskjemu názvoslovú", ktorý napísal „učbár" *Michal Godra,* „akobi asi slovenskje názvoslová vihljadať mohli". V úvode svojho príspevku, odôvodňujúc slovenské názvoslovie vedecké, píše: „...Slovák i tje najodťjashliťejšje pochopi, keď sa mu v našinskom oďevu predstavja, lepšje pozná a jasňejšje porozumje..." O spôsobe, ako sa má názvoslovie tvoriť, pokračuje: „...najsamprú názvoslová... tak si *v duchu slovenčini utvoriť hľadňe,* abi jejich raz hlavňe, avšak ňjelen Slovákom, ale aj vuobec slavjanstvu po-

[1] V II. ročníku Slovenskej reči (r. 1933) uverejnil som článok Topografické názvy v slovenčine, návrh na písanie geografických názvov v slovenčine, aby sa urobil koniec doterajšiemu bezradnému stavu. Prebral som celý systém topografickej terminologie nielen v ČSR, ale i v Europe a v ostatných zemedieloch. Svoj návrh predniesol som i na sjazde čsl. zemepiscov v Bratislave. Dr. Vážný už tam prečítal akési osvedčenie, ale s istou tendenciou znehodnotiť celú vec so stránky ideovej pokúsil sa až v svojej Úvahe nad ‚Slovenskou rečou' (Bratislava, 1933, č. 4—5.) a pre väčší efekt uverejnil to i v Slovenskom deníku (č. 133 z 13. júna 1934). Tam, hoci sa návrhom odborne nezaoberal, vyčíta mi, že: 1. pokračujem v ideologii Czamblovej, 2. nerešpektujem tradíciu československú v terminologii a napokon 3. Vážný pokladá terminologiu slovenskú za zbytočnú a horlí za terminologiu spoločnú, československú, t. j. za prevzatie českej.

Aby som mohol dôkladne poukázať na bezpodstatnosť obvinení dr.

znatedelním bou."[2] Význam nových termínov uvádza po latinsky, niekde po nemecky a české slová „buď líčnosťou buď pochopovím koreňom odchodnje" (akých je mnoho!) uvádza v zátvorke. Jeho snahou je teda tvoriť slovenskú terminologiu na *slovanskom* základe.

Založením Matice slovenskej r. 1863. slovenčina ako literárny jazyk dostáva mocnú oporu nielen vo vydávaní slovenských kníh, ale najmä v náradách a plánoch, usnesených na výborových schôdzkach a valných shromaždeniach. Už z prvého zasadnutia výboru vyšiel podnet, aby sa sostavil „Slovník slovensko-maďarsko-nemecký" a neskôr dr. Michal Mudroň mal na starosti právnické názvoslovie. No práce pre nedostatok pracovníkov išly pomaly a prv než by sa bolo začalo s publikovaním, Maticu roku 1875. zrušili.[3] Jednako v Letopise Matice roku 1868. (roč. V, str. 14—24 a II, str. 99—109) po dlhej príprave uverejnil dr. *Ivan B. Zoch* „Slovár vedeckého slovenského názvoslovia" ako návrh prírodovednej časti materiálu slovníkového. Z úvodu vysvitá, že už na začiatku nášho rečového osamostatnenia boly v kruhu vedeckých pracovníkov snahy vytvoriť literárnej slovenčine zodpovedajúce vedecké názvoslovie. Zoch líči súčasne i chaos, aký vtedy v tomto obore literatúry zavládol. „Jedni pôvodcovia — píše Zoch — ľubovoľne tvoria názvy si sami, druhí užívajú názvy nemecké a latinské... *iní zase pridržajú sa na úštrbie našej ľubej Slovenčiny, prísne názvov českých...*" Pochvalne sa zmieňuje síce o vyvinutosti, úplnosti vtedajšieho českého názvoslovia, najmä chemického, ale poznamenáva, že „česské mnohé názvy, nie len že významom nezodpovedajú, ba značia mnohoraz u nás niečo docela iného, no mnohoraz nedajú sa našej reči nijak privtelit." Zoch v svojom matematickom názvosloví vychodí z terminologie nemeckej a nie českej, akoby sme to mohli očakávať už i preto, že čeština mala vtedy svoj „Slovník vědeckého názvosloví od komisse k ustanovení vědeckého názvosloví pro gym-

---

Vážneho a na jeho tendenčnosť, v I. časti článku opíšem vývin a charakter slovenskej terminologie v minulosti a vlastnú odpoveď dávam v II. časti tejto úvahy.

[2] V dôkladnej tejto rozprave autor dotýka sa celej vedeckej terminologie slovenskej a „Názvoslová do jazikoučbi" delí na: 1. Pochopi číslovje... 2. Njektorje základňje pochopi vedeňja ludskjeho a všeobecnje názvi vedi. 3. Všeobecňejšje do umnice a iních vjed patrjace názvoslová..."

[3] Na slovníku okrem iných pracoval a materiál dodal Fr. Šujanský, M. M. Hodža a Fr. Sasinek. Po zrušení Matice potom prostredníctvom Sasinkovým materiál dostal sa do Kottovho Slovníka. Viď *M. Weingart:* Příspěvky k studiu slovenštiny. Str. 81.

násia a reálne školy", vydaný roku 1853. a pritom upotreboval ešte mnoho českých diel z oboru matematického. Z toho sa dá právom usudzovať, že autor chcel postaviť názvoslovie vlastné, od češtiny nezávislé.

Onedlho potom v r. 1869—71. vydal bez účasti Matice a jej pracovníkov svoj „Slovník slovenskej, maďarskej a nemeckej reči" *Jozef Loos*, profesor banskobystrického gymnázia. Autor síce hlavnú váhu kládol na názvoslovie, majúc pred očami „potreby vzdelaných tried každého stavu" (jazykom ľudovým opovrhoval), ale nemal vyšších cieľov vedecko-literárnych. Prácu si obľahčil tak, „že vzal slovník českej reči a podľa neho sostavoval látku" — píše o ňom prof. Jozef Škultéty.[4] Jednako zápasí v ňom vplyv nemecký s vplyvom maďarským.

Toto by boly snahy ustáliť slovenské názvoslovie až po Czambla, ktorého dr. Vážný v svojich spomenutých článkoch pokladá za nejakého duchovného pôvodcu a inšpirátora dnešných našich snáh o slovenské názvoslovie zemepisné.

Samo Czambel r. 1891. v brošúrke „Potreba nového slovníka slovenského a maďarského" publikoval veľký plán svojho nádejného slovníka, ktorý mal obsahovať okrem slovnej zásoby slovenskej (ľudovej), frazeologie a „istej časti evanjelicko-cirkevného jazyka českého" i *terminologiu vedeckú* (pokiaľ bola zastúpená v školských knihách) a *topografické mená*. Ale literárna pozostalosť Czamblova, uložená v Slovenskom národnom muzeu v T. Sv. Martine, dokazuje, že autor k slovenskej vedeckej terminologii ešte ani v nespracovanom (tým menej publikovanom) materiáli nedospel. Pod názvom „Topographica historica. De orgine Slovacorum" je v jeho pozostalosti len materiál historickej topografie. Sú to výpisky z historickej i topografickej literatúry slovenskej, českej, maďarskej a i., kde Czambel, za základ svojho východiska — ako to z pripojených poznámok vidno — berie vždy listinné písanie názvu a pritom skúma jeho správne znenie v reči ľudovej. Metoda iste správna, a takej tendencie tam vôbec nebadať, čo by potvrdzovala Vážneho tvrdenie.

Po Czamblovi, ktorý umrel roku 1909, až do prevratu nebolo v slovenskej literatúre zjavu, ktorý by mal význam pre terminologiu vedeckú. Už po zrušení slovenských stredných škôl a Matice slovenskej naša vedecká spisba skoro zasekla a nebolo nádeje, že

[4] V Predmluve Mendreszórovho-Orbánovho Nového slovensko-maďarského slovníka, sv. I. Bratislava 1933.

by opäť rozkvitol slovenský kultúrny život. Kto a pre koho mal tvoriť vedeckú terminologiu?

*

Po prevrate slovenská reč z úzkeho poľa literatúry krásnej a zo skromnej literatúry odbornej dostáva sa do všetkých odborov štátnej správy a do premnohých odvetví nášho spoločenského a hospodárskeho života: má všetky možnosti rozvoja kultúrneho jazyka. Oživotvorená Matica, ako jediná dedička národných i kultúrnych snáh Matice zrušenej, po niekoľkých rokoch i ujala sa tejto veľkej úlohy: slovenčinu zdokonaliť kvalitatívne i kvantitatívne. Úloha táto uskutočňovala sa v reformách pravopisných a v snahe ustáliť terminologiu jednotlivých odborov.

Roku 1933, keď vyšly tlačou naše návrhy (dr. Martinkov a môj) na terminologiu topografickú, stav prác v terminologiách iných odborov bol asi tento: Niekoľko rokov pracovalo sa už na terminologii technickej, dokončievaly sa práce s názvoslovím anatomickým a pripravovaly sa návrhy na ustálenie názvoslovia právnického. Okrem toho sbierala sa látka pre terminologiu botanickú a matematickú. Predbežne nevenovala sa pozornosť nie menej dôležitej terminologii geografickej.

Poprevratové pomery práve na tomto poli boly hotovou anarchiou. Na školách, kde zemepisná terminologia najviac preniká do živej reči, schvaľovali učebnice jednoducho „prepísané do slovenčiny" (mnoho ráz neznámym autorom), o ktorých reči, tobôž terminologii nemožno ani hovoriť. Boly to termíny s poslovenčeným *ř, í* v *ie* a pod. Bol to rečový chaos, podobný tomu, čo spomína Ivan Zoch v 60-tych rokoch predošlého storočia. V kruhoch slovenského profesorstva to už niekoľko rokov vrelo[5], až naše snahy zjavily sa na stĺpcoch Slovenskej reči a ich problémy predniesol som i na II. sjazde čsl. zemepiscov v Bratislave.

Aká zásada ma viedla pri riešení hlavných ťažkostí zemepisnej terminologie, najmä topografickej, naznačil som v svojej úvahe (SR II, str. 22.) jasne: som za *úradné* (oficiálne) písanie miestnych mien všade, nielen na Slovensku a v Čechách, teda v ČSR, ale i v svete okrem nás; cudzie názvy nech sa píšu a označujú *oficiálne,*

[5] Dr. Martinka podával výboru Spolku profesorov Slovákov návrhy vo veci terminologie zemepisnej, s ktorými všetci sme súhlasili, ale nebolo možnosti ich realizovať. Moje návrhy na riešenie problémov topografických sú výsledkom posloven̆čovania Škorpilovho Zemepisného atlasu pre mešť. školy (1. až 3. vydanie).

t j. znením dotyčnej zeme a národa. My si to isté žiadame od cudziny. Je to zásada jedine správna, praktická, spravodlivá a čo je hlavné — každému národu prijateľná. Je to zásada budúcnosti a my Slováci, keď si tvoríme terminologiu topografickú, nepokračovali by sme logicky, keby sme ju nepoložili na túto trvalú a správnu zásadu.

II.

Odpoveď dr. Vážnemu.

Dr. Vážný v svojej úvahe tvrdí, že mladí slovenskí puristi chceli by slovenskú terminologiu odbornú vymaniť „zo spoločnej tradície československej". A tým — vraj — pokračujú v jazykových, kultúrnych a politických tendenciách Czamblových.

Zo stručného prehľadu pokusov o slovenskú terminologiu môžeme konštatovať fakt, že 1. tvorcovia spisovnej slovenčiny družiny Štúrovej už v rokoch 50. a 60-tych predošlého storočia tvorili aj samostatné vedecké názvoslovie slovenské. Michal Godra r. 1851. a dr. Ivan B. Zoch r. 1868, vychodiac z terminologie latinskej, nemeckej a českej, nepomýšľali len jednoducho poslovenčiť a prevziať terminologiu českú. Ba pozorujeme pri nich priam opačné snahy, vyhýbali sa jej. 2. Czambel neznamená nič pre slovenské názvoslovie, nepracoval v ňom[6] a nemôže mať ani nasledovníkov. 3. Poprevratové snahy o utvorenie názvoslovia zemepisného vyplývajú zo *zásady oficiálneho písania názvov*, ktorá nemá nič spoločného s ideologiou, pripisovanou Czamblovi. Celé obvinenie a krivé charakterizovanie našich snáh so strany dr. Vážneho vyplýva zo známych zjavov, ktoré sú z veľkej väčšiny príčinami kultúrnych sporov na Slovensku: 1. Je to neschopnosť dr. Vážneho sledovať od istého času slovenské kultúrne a vedecké snahy nestranne, bez tendencie príchuti politickej, podľa ktorej čokoľvek sa v slovenskom kultúrnom živote podniká a nie je obohatením tendencie výslovne československej, musí byť plodom ideologie cudzej, maďarskej, Czamblovej atp. Tretie sa nepripúšťa: Slováci nič svojského nemôžu, ba nesmú tvoriť. 2. Je to nežičlivosť až strach z rozvoja spisovnej reči slovenskej ako najdô-

[6] Jeho právnické termíny v prekladoch uhorských zákonov doteraz nikto nezhodnotil, ba ani nesosbieral. Najnovšie sa obracia pozornosť k jeho dielu z príležitosti 25. výročia jeho smrti Viď Slov. pohľady, 1934, č. 12. Elán 1934, č. 4. a i. Czamblovo životné dielo tam oceňujú a neodsudzujú ako Vážný.

ležitejšieho kriteria národného. A nakoniec 3. je to osudné nepochopenie podstaty terminologie topografickej na základe oficiálneho písania mien, z ktorého môj návrh vyplýva.

Dr. Vážný píše, že „obidvaja autori (dr. Martinka[7] a ja) shodne vychádzajú *z nesprávneho základu,* že pri riešení tohoto problému (t. j. odbornej a vedeckej terminologie slovenskej) česká kultúrna a jazyková tradícia je nie slovenskou a naopak"... Ďalej súhlasí dr. Vážný s prvou časťou nášho návrhu, aby sa v československých učebniciach (zemepis a i.) a v atlasoch vždy *české miestne mená písaly česky a slovenské slovensky,* lebo je to vraj „vzájomné rešpektovanie tradície českej a slovenskej ako spoločnej našej tradície československej".

Z týchto dvoch citátov je jasné, že dr. Vážný vôbec nepochopil, alebo nechcel pochopiť *podstatu* môjho článku. Písať slovenské miestne názvy po slovensky v češtine a české názvy po česky v slovenčine vyžaduje *zásada úradného* (oficiálneho) *písania miestnych mien,* ktorú na základe *reciprocity* navrhujem uplatniť i pre cudzinu, t. j. pre krajiny mimo ČSR. Je to táže zásada, ktorá sa uplatňuje úplne v mezinárodnom cestovnom poriadku a na železničných mapách. A tejže zásady pridržiava sa i Vojenský zemepisný ústav na svojich úradných mapách, keď geografické názvy (miestne a pomiestne), ktoré sa vzťahujú i na iné než československé územie, píše *oficiálnym znením dotyčného štátu.* To je teda nie nejaké romantické „rešpektovanie tradície" hádam okolitých štátov (Nemecka, Maďarska, Rakúska a pod.), ale zásada prísne vedecká, spravodlivá a dnešnému stavu, ktorý *zemepisná* mapa má predstavovať, jedine vyhovujúca. Z tohoto základu som vyšiel i ja pri písaní nielen názvov slovenských a českých v ČSR, ale túto zásadu oficiálneho písania názvov aplikoval som i na územie *ostatnej* Europy, Ázie a iných zemedielov. Keby si dr. Vážný bol dôkladne prečítal *celý* môj článok a nielen úryvky, vzťahujúce sa na záujmy češtiny, bol by musel pochopiť, že veci, ktoré mi vyčíta, sú len *nepatrné drobnosti* vo veľkom komplexe otázok, mnou nadhodených, *a nie základ,* z ktorého vraj vychádzam. Toto je *základný omyl* dr. Vážneho a na ňom buduje celé tendenčné obvinenie. V druhej časti svojho návrhu zdôraznil som to v úvode, že už sama podstata a cieľ mapy, ako verného obrazu a stavu *dnešnej* Europy a sveta, si priam vynucuje zásadu oficiálneho písania názvov. To je práve rozdiel medzi mapou *zemepisnou* a mapou

[7] Martinkovu odpoveď Vážnemu viď v 1. čísle tohto ročníka Slovenskej reči.

historickou, čo si Vážný vôbec neuvedomuje. Hľadisko dr. Vážneho je také úzke, že nám hádam postačí pre geografiu našej republiky a najbližšieho okolia, no nedôslednosti už i tu bude mnoho, ale vonkoncom nemôže byť podkladom pre terminológiu ostatnej Európy a sveta.

Čo sa týka výčitky dr. Vážneho, že sa separujem od terminológie českej, odpovedám len toľkoto: nech česká zemepisná veda prijme zásadu úradného písania mien, ako to urobil Vojenský zemepisný ústav, tak *vôbec nebude rozdielu medzi českou a slovenskou terminológiou*, aspoň pri písaní miestnych a pomiestnych mien — nie.

Dr. Vážný opisuje ďalej, ako si predstavuje otázku terminológie českej a slovenskej „ideálne riešenú": nech je „naprostá shoda — píše — nielen v terminologii týkajúcej sa Československa, pre zeme české českej, pre Slovensko slovenskej, ale i v terminologii ostatného sveta"... A predtým pochvaľuje môj návrh, týkajúci sa územia našej republiky, aby sa české miestne mená i v slovenčine písaly po česky a slovenské zemepisné názvy i v češtine po slovensky. Ja to menujem v svojom návrhu „zásadou vzájomnej parity" (správnejšie by bolo hádam „reciprocity"), dr. Vážný „zásadou vzájomného rešpektovania tradície českej a slovenskej ako spoločnej tradície československej". V praxi to znamená: keď my Slováci píšeme *Přerov, Křemešník, Chřiby, Olomouc* a pod. oficiálne česky v slovenčine, je len spravodlivé, aby ani v českých vedeckých dielach a mapách nepísali naše slovenské miestne názvy *Větrné hole, Ptáčnik, Slov. Krušnohoří* a pod. po česky. No, žiaľbohu, tak to najdeme písané i na mapkách jazykovej oblasti slovenskej v práci samého dr. Vážneho.[8]

Čo platí o terminológii pre ČSR, to myslím je správne a spravodlivé mutatis mutandis aplikovať i na ostatné krajiny Európy a sveta. Ale zaujímavé je, že dr. Vážný tu už inakšie uvažuje: *čo schvaľuje pre Československo, zavrhuje pre cudzinu.* Je len logické, že ak my budeme oficiálne písať názvy *nemecké* ako München, Dresden, Augsburg a pod., *maďarské* Győr, Miskolc, Pécs; *poľské* Kraków, Warszawa a i., môžeme si aj my žiadať, aby nám Nemci nepísali Budweis, Pilsen, Königgrätz; Maďari zasa Pozsony, Nagyszombat, Zsolna a iné, ale rešpektovali naše úradné názvy. Pán dr. Vážný by

[8] Viď Československá vlastivěda, diel III. na str. 219 a n. v stati V. Vážneho: Nářečí slovenská. (V texte sa píše správne.) Potom u J. Krála: Úvahy o rozčlenění čsl. Karpat... Sborník fil. fakulty univerzity v Bratislave, roč. VII, č. 54 a iné.

si mal uvedomiť, že je to nie nijaká „maďarská, Czamblova ideológia", ale medzinárodná zásada oficiálneho písania geografických názvov, ktorú prijal i Vojenský zemepisný ústav a ministerstvo železníc pre svoje mapy.

Ak do dnešného chaosu zemepisnej terminológie, kde sa uplatňujú čisto osobné a subjektívne stanoviská a záľuby, chceme zaviesť systém, musíme nekompromisne pokračovať v aplikovaní zásady, ktorú sme si volili za základ. Rozumie sa, že pri tom zo starej terminológie musí niečo vypadnúť, ustúpiť a zmeniť sa, ale v tom nemôžeme vidieť — politikum. Keby si to bol dr. Vážný uvedomil pri zodpovednej práci sostavovania Pravidiel slovenského pravopisu, kde bol predsedom komisie, nikdy by si nebol volil nerozhodné stanovisko „i tak i tak", ktoré ho tak neslávne charakterizuje. Ono je prameňom tej neukáznenosti, akou sa vyznamenáva celá terminologická časť Pravidiel.[9] I vo vlastných prácach Vážneho najdeme takéto nedôslednosti, keď na jednej a tej istej mape píše Veľ. Fatra, *Větrné* hole; Poľana, ale *Ptáčnik*; Turiec, ale *Černý, Bílý Váh;* najtypickejšie je, že tú istú rieku označuje názvom „Hornad" i „Hernad". Teda „i tak, i tak"... To je už potom ozaj „ideálne riešená" terminológia!

Najzaujímavejšia časť vo Vážneho úvahe a súčasne i kľúč k jej ideovému úzadiu je tá, kde *popiera oprávnenosť slovenskej odbornej a vedeckej literatúry.* „Otázka spisovnej slovenčiny ako kultúrneho jazyka — píše Vážný — pre národnú literatúru krásnu a písomníctvo poučné a výchovné je rozriešená šťastlivo skutočnosťou slovenskej literatúry básnickej a románovej... Je tu však problém literatúry odbornej a vedeckej." A ďalej píše, že pre samostatnú vedu slovenskú niet podmienok a predpokladov, preto vraj „pre nás Čechov a Slovákov je *jedine možná jedna spoločná veda a jedna spoločná literatúra odborná,* nech písaná česky alebo slovensky, ale s jednotnou odbornou terminológiou"... Toto je také konfúzne, že pochopiť a rozlúštiť je ťažšia úloha ako riešiť problém slovenskej odbornej a vedeckej literatúry samej. Ale kam cieli dr. Vážný, nám je jasné: dostať spisovnú slovenčinu do takého pomeru k spisovnej češtine, v akom je provençalčina k francúzštine, alebo bavorská literatúra k nemeckej.

[9] V Pravidlách najdeme: Marokо, Odesa, ale Mekka, Mokka; Atény, Attika, Maraton, ale Thrácia, Thesalia, Pantheon a mnohé iné. Sú to „pravidlá"! Kto si ich môže pamätať? V svojom návrhu poukázal som podrobnejšie na túto anarchiu.

Tu dávame dr. Vážnemu otázku: Je slovenčina literárny jazyk alebo nie je? — My Slováci tak vieme, že áno už od 100 rokov! A ako literárny jazyk musí mať všetky atribúty kultúrneho jazyka, teda i odbornú a vedeckú terminologiu vlastnú. Ináč by sme museli prijať Chaloupeckého výrok z roku 1924: „dáti národu kulturní život, neznamená jen písničky a rozprávky *po slovensku* skládat"... (Prúdy, 1924, str. 342.) My slovenčinu chceme mať dokonalým a všestranným prostriedkom k tomu, aby v nej mohol rozkvitať slovenský národný a kultúrny život. Aby sme my kultúrny poklad jazykový, odbornú a vedeckú terminologiu proste „prepisovali" už z hotového, ako si to predstavuje dr. Vážný, to pokladáme za obyčajné príživníctvo, pre nás nedôstojné. *Chceme a budeme pokračovať v tradícii tvorcov spisovnej slovenčiny aj na tomto poli. Vedecké aj odborné názvoslovie si tvoríme sami a nestrpíme pritom nijaké kurátorstvo p. dr. Vážneho,* najmä nie, aby nám predpisoval, čo si môžeme v slovenčine tvoriť a čo nie. Sme národom slobodným a naša reč je tiež voľná!

Dr. Vážný si v svojej úvahe zrejme neuvedomil, pokiaľ siaha jeho kompetencia ako *filológa* pri terminologii odbornej, najmä zemepisnej. Azda uzná aj on, že o terminologii odbornej predovšetkým, niekedy výlučne, majú rozhodovať príslušní odborníci a jazykovedcom, ako je i dr. Vážný, prichodí len upozorniť na termíny také, ktorých zloženie prieči sa štruktúre jazyka slovenského.

A napokon nepokladám spôsob písania dr. Vážneho za seriózny, aký by táto vec vyžadovala. Uverejnil to i v dennom časopise vraj ako „výstrahu pre slovenskú verejnosť". Celkom zbytočne. Uisťujem p. dr. Vážneho, že slovenská verejnosť nepotrebuje „výstrahy", keď slovenčinu so stránky terminologickej zveľaďujú a zdokonaľujú na základe tradície tvorcov našej spisovnej reči, ale áno, potrebovala výstrahu i reagovala na ňu vtedy, keď pravidlá slovenčiny a slovník v tendenciách, v Úvahe nad ‚Slovenskou rečou' hlásaných, zredigoval — dr. Vážný.

Ja sa nazdávam, že sa gramatikár a slovnikár slovenský iba vtedy ocíti na pevnej pôde, keď sa zriekne pobočných ohľadov, ohľadov na češtinu, a keď sa postaví na pôdu živého jazyka slovenského, na pôdu toho jazyka, ktorý každodenne počúvame z úst ľudu slovenského.

Samo Czambel.

J. K. Garaj:

HYMNA *HEJ, SLOVÁCI!*

Sté výročie tejto našej predprevratovej a slovanskej hymny vôbec dalo príležitosť k mnohým úvahám a najmä to zaujalo väčšinu pisateľov, aby definitívne zistili presné dátum vzniku a pôvodné znenie textu. Pretože sa vyskytly viaceré nepresnosti a pôvodný text ostal doteraz neznámy, našou úlohou bude presne a dokumentárne zistiť dátum, kedy Tomášik napísal svoju pieseň, a oboznámiť čitateľstvo s pôvodným zápisom textu.

Najpozoruhodnejšie sa touto otázkou zapodievali J. Škultéty, K. Goláň a E. Brestenská-Gessayová. Posledná napísala i brošúrku: „Hymna „Hej, Slováci!" Jej pôvodca, vznik a osudy." (Bratislava 1934.) — Brestenská uspokojila sa konštatovať, že „Tomášik pokračoval v svojej ceste a 2. novembra bol už v Prahe, kde potom za tak prazvláštnych a zaujímavých okolností napísal hymnu *Hej, Slováci!*" — J. Škultéty dátom vzniknutia piesne bližšie sa nezapodieval, no K. Goláň tejto otázke venoval osobitú kapitolu v Politike (IV, 229 a n.), kde sa pokúšal stanoviť i deň. Podľa jeho kombinácie istých fákt bol by to 6. november vo štvrtok. Ale v Slovenskom denníku z 25. decembra 1934 sme zas čítali v príspevku dr. L. K., že „*V nedeľu 9. novembra* 1834 vykríkol mladý slovenský teolog Samo Tomášik v Prahe..." A keď ešte pripojíme k týmto dátam i záznam — najpravdepodobnejšie — Salvov z jeho Domového kalendára na rok 1886, podľa ktorého pieseň naša vznikla 26. októbra, čím odpadne i tvrdenie dr. Goláňa, že doteraz „časové zarámovanie je iba približné" (Politika IV, 229), tak potom v celku nám prichodí uvažovať o nasledovných dátach, kedy mala vzniknúť hymna „Hej, Slováci!": 26. október, 2., 6. a 9. november. O roku 1834. niet sporu v spomenutých článkoch, iba Tomášik si bol zapísal do „Popsánj Cesty z Berlina", že ju složil roku 1835. Nakoľko sa autor sám pomýlil, vysvitne z ďalšieho. — V časopise Slovensku (v novembrovom čísle) pisateľ týchto riadkov zaznačuje 2. november. I preto pokladá si za povinnosť odôvodniť toto dátum a dokumentárne ho podoprieť, aby sme sa naň mohli spoliehať i pre budúcnosť.

Nemožno ani shrnúť na obmedzenom priestore všetok materiál a všetky pokusy i látku, preto sa musíme obmedziť len na doklady najhlavnejšie a najnevyhnutnejšie. A z nich treba spomenúť jeden z najstarších, kde pôvodca článku Podoľský (Viliam Paulíny-Tóth) vyslovuje takéto želanie: „Slovenská Matica nemala by krásnejšieho

pamätníka na prvé prebudenie národa slovenského, jako keby našla sa dakde medzi starými škriptami pesníka, pieseň táto rukou pôvodcu prvý raz olovkom na papier zaznačená." (Sokol II, 1863, str. 252.) Toto Paulínyho staré želanie radi splňujeme. A čo sa týka našej otázky, zaznačil nasledovné: „a tak vybral sa r. 1834 v auguste so svojím vrstovníkom a priateľom p. Karolom Bradavka — terajším kameňanským farárom — do Viedni, kde po 5 týdňovom čekaní, prosení a chodení k bývalému kancellárovi Revickému, konečne obydvaja dostali žiadané cestovné listy, ale iba do Berlína." — Zástupca Tomášikov v cirkevnom jeho úrade — Samo Chalupka — odišiel do Jelšavskej Teplice, preto bol Tomášik donútený opustiť Nemecko a vrátiť sa domov, na svoju faru. „Prijdúc domov skladal piesne, nimiž ducha národnieho pri mládeži povzbudiť mienil, z nichžto mnohé vyšly v Kalendári (Nowý y Starý Wlastenský Kalendár) a v Pozorníku Fejérpatakyho..." — Potom nasledujú Tomášikove piesne, ktoré bol uverejnil v týchto publikáciách. Na prvom mieste je *Hej, Slováci!*, z čoho by vyplývalo, že ich vznik treba datovať až po návrate Tomášikovom, teda roku 1835, alebo až po ňom. — (Na začiatku článku je hymna odtlačená v slovenskom prepise, ako sa bola uchytila.)

Najbohatší materiál sa nám zachoval z 50-ročného jubilea. Pri tejto príležitosti (NN, XIV, 1883, č. 60.) Jozef Škultéty v Tomášikovom životopise kládol vznik piesne na mesiac august v tých desiatich dňoch, keď sa vraj Tomášik zastavil v Prahe. A ďalej doslovne píše: z dojmov, ktoré Tomášik nasbieral, povstala na mieste pieseň „Hej Slovania!" — Tento odhad vznikol v časoch, keď Tomášikova pozostalosť ešte nebola prístupná, a teda nemohol byť známy ani pôvodný zápis a znenie. Ale teraz už vieme z denníka Tomášikovho, že do Prahy prišiel až na noc s 1. na 2. november.

Najcennejšie dáta o Tomášikovi sa nám zachovaly v jeho vlastnom životopise, ktorý složil v Prahe na žiadosť Detvana a dopísal 9. októbra 1884, keď sa strojily veľké oslavy na jeho privítanie. Publikoval ho R. Pokorný v Slovanskom sborníku III, 1884, č. 12, str. 639—646 a v svojom cestopise Z potulek po Slovensku, II. diel, 1885, str. 162—169. Citujeme časti, týkajúce sa nášho predmetu:

„Rok na to, totiž r. 1834. dostal jsem za administratora církve Sama Chalupku, a tak jsem se spolu s Karlem Bradavkou, teď farářem v Kameňanech, vybral nejprv do Vídně, kdež jsme si chtěli zaopatřiti průvodní listy do Německa, což však šlo velmi těžko.

Řekl jsem příteli, že pospíchám rychle do Prahy a tam se aspoň

za deset dní zdržím. On se zase osvědčil, že ten čas zdrží se ve Vídni a po desíti dnech vyhledá mne v Praze. — —

Sedl jsem tedy s malým svým příslušenstvím na dostavník a spěchal jsem do milé matičky Prahy... Sesednuv v hostinci na Poříčí....

Na třetí den mne vedl Amerling... k Hankovi...

V následující dni mne ještě Amerling vodil po městě, ukazuje mi pro mne velmi zajímavé památnosti pražské... Ve čtvrtek(!) v podvečer šli jsme do českého divadla; tam hráli právě: ‚Praha v jiném dílu světa' (od Klimenta Vl. Pürnera, ostala v rukopise. U Jungmanna, Historie lit. české. 1849. Str. 415: „Praha, Paříž, Londýn, Konstantinopol. Fraška z nemč.) a hráli dosti dobře. Já jsem se nejvíce ohlížel po obecenstvu, a k mému velikému překvapení a zármutku viděl jsem divadlo odpolou prázdné, v parterru nemnoho měšťanů, jak se mi zdálo, nižší třídy, na galeriích řemeslnické tovaryše a učně, a panské lože téměř všecky prázdné. To všecko mé srdce příliš zarmoutilo a rozželilo, a to tím více, neboť když jsem chodil po městě, zřídka jsem uslyšel hovořiti česky, vyjma nižší a chudobnou třídu lidu. V hostincích, v krámech i na ulici, všude panovala němčina. A tu mi ještě uvízlo v hlavě, když jsem jel k jedné stanici s dámou z Kutné Hory a promluvil jsem k ní po česku, jak mi odsekla v němčině, že u nich každý vzdělaný člověk hovoří po německu, a velmi pohrdlivě na mně pozírala, že v Čechách česky hovořím.

Všecky tyto smutné zkušenosti rozželily moje srdce, že jsem s myslí skormoucenou spěchal na hospodu, přemýšleje cestou: či by opravdu matička Praha, tato perla a duševní metropole západního Slovanstva, měla býti pro nás ztracenou a utonouti v moři německém? A či by tak i moje drahá vlast, to milé Slovensko, které z Prahy dostáva svůj duchovní život, mělo zaniknouti v moři cizím? Ne, to nesmí býti, to se státi nemůže! V takých myšlénkách pohrouženému přišla mi na mysl polská píseň: „Jeszcze Polska niezginęła póki mi żijemy" — a na tento nápěv se mi jako od srdce vinuly sloky mé písně: „Hej, Slováci!" Vkročím z ulice do své jizby, zapálím svíci a *tužkou napíšu do svého deníku (!)* všecky tři sloky; píseň byla hotova. Tak hle, když jsem nejprve oduševnělý ohnivými řečmi mladých literátů maloval si v mysli růžovou budoucnost českého i svého národu, jakby omráčený zůstal, skoro byl bych upadl do pochybování — ale víra i naděje lepší budoucnosti přelomila konečně všecky mé pochybnosti, a tato víra vyrazila se z hlubin duše mojí v písni: *„Hej, Slováci!"*

V tomto čase došel můj přítel Bradovka z Vídně, upozorňuje mne, že už minulo deset dní, které mi jaksi náhle prchly, a těžko mi věru bylo s Prahou se loučiti...

Pěšky[1] pustil jsem se na Wittenberg, Hallu, Jenu, Götingy, kdež jsem všady nějaký čas pobyl atd. až do českých Teplic, kdež jsem se již scházel s mladými Čechy... a potom do Losovic a odtud do... Prahy. Na zpáteční cestě navštívil jsem i Český Brod, Časlav a Německý Brod, potom jsem zabočil do sesterské Moravy. Ve Vídni jsem se málo zdržel, ale pospíchal dále na Prešpurk a odtud, abych poznal i slovenské kroje, cestoval jsem na Trnavu, Modru, Nitru, Trenčín, navštěvuje národovce a pozoruje náš lid a jeho mravy, řeč a oděv. Z Trenčína šel jsem na Turec, Liptov, do Levoči, tam jsem si u bratra Pavla odpočinul, a tak jsem v létě r. 1835 dorazil domů...

Po svém návratě poslal jsem svůj Cestopis na ostrov Rujanu Kuzmánymu, jenž ho dal vytisknouti ve své Hronce[2]; Fejérpatakymu (Bělopotockému) ale poslal jsem píseň „Hej, Slováci!", která vyšla v jeho kalendáři.[3] Později celý svůj cestopis, jakož i original písně „Hej, Slováci!" dal jsem do musea „Matice slovenské", a teď tam tedy rukopis můj leží pod závorou, prach a moli ho sežírají..."[4]

Takto si bol spomínal Samo Tomášik 50 rokov po zažitých udalostiach. Spoliehať sa mohol iba na to, čo mu utkvelo v pamäti, lebo všetky doklady, ktoré by mu boly mohly pomáhať, nemal už po ruke. A pamäť sedemdesiatročného starca nie je schopná zachovať si po toľké roky také podrobnosti, aké nás zaujímajú. Preto smerodajné a spoľahlivé nám ostávajú iba priame a bezprostredné záznamy, ktoré si značil a vpisoval do svojho cestovného denníka: Cestopis Samuela Tomášika do Berlína a na ostrovy Rujanské roku 1834 a 1835.

A podľa neho vieme, že na cestu sa dal až 17. októbra r. 1834, s bratom Jánom, Albertom Fuchsom, Michalom Hőszom, a nielen s Karlom Bradavkom. Do Prahy prišiel sám Tomášik iba 1. novembra (čo podvracia Salvovo datovanie pre „Hej, Slováci!"

---

[1] Z Berlína totiž domov.

[2] V roč. II., 1837, str. 261—282. Úryvok. Názov viazaného rukopisu: „Cestopis Samuela Tomášika do Berlína a na ostrovy Rujanské roku 1834 a 1835. V archíve Sl. nár. muzea v T. Sv. Martine.

[3] Roku 1838. Fotografiu uverejnila Brestenská-Gessayová v svojej brošúre, spomínanej vyššie, na str. 13.

[4] Teda — chvalabohu — už nie. Aj inak je úplne zachovaný.

na 26. októbra) na noc a ubytoval sa na Poříčí u „Zeleného vola". To bolo v sobotu. A vo štvrtok by bolo až šiesteho, na kedy kladie Tomášik vznik svojej piesne a čoho sa pridržiava i dr. Goláň. Ale do denníka si Tomášik zapísal na tento deň iba to, že bol navštíviť „Výstawu k zábavce malých djtek", že si zašiel na „Žižkův břeh" a že sa poodoberal od svojich známych. Nenachodíme tam vôbec nič, čo by sme mohli spojiť v súvislosť s našou otázkou, najmä najzávažnejšieho momentu: *návštevu českého divadla*. Tým teda štvrtok 6. novembra by úplne padol.

Ako dospel dr. L. K. k 9. novembru, podľa akých predpokladov prišiel na svoje tvrdenie, nepodarilo sa nám zistiť, lebo výsledkom nášho skúmania tohto dáta a pátrania po nejakej opore pre takéto tvrdenie bolo, že sme nenašli ani najmenšieho znaku preň. Ako priamy dôkaz, že Tomášik dňa 9. novembra nenapísal hymnu „Hej, Slováci!", je v tom, že nesporne vieme, že vznikla iba v *Prahe;* a už 7. novembra o 5. hod. rannej Tomášik opustil Prahu a práve 9. novembra o 9. hod. ráno bol už v Dražďanoch.

Ostáva nám teda dosvedčiť, že Tomášik ju napísal práve 2. novembra a precizovať priamy popud a okolnosti, v akých sa to stalo, lebo v spomienkach Tomášikových je niekoľko prvkov, ktoré mohly na neho zapôsobiť a ktoré sám uvádza ako inšpiračný zdroj: 1. bol na českom divadelnom predstavení, a videl divadlo poloprázdne a obecenstvo z najnižšej spoločenskej vrstvy; 2. po meste počul iba nemecky rozprávať; 3. dáma z Kutnej Hory ním pohrdla, že ju oslovil v Čechách česky, a nie nemecky; 4. strach pred zánikom národa a viera v jeho budúcnosť z ohnivých rečí mladých spisovateľov.

Už vyššie sme spomenuli, že Tomášik prišiel 1. novembra do Prahy iba v noci, a nestihol iné, ako sa ubytovať. Zápis z nasledujúceho dňa zneje v doslovnom a presnom prepise takto:

„2-ho listop. w deň Nedělnj ráno sem hned wyhledal ewangelický Český Modlitebný dům. Kázal na ten čas geden Candidát, nebo Superintendent Kreyčj byl na Filiy. Wešel sem také y do fary a tam sem se vyzwěděl kdě Pán Šaffářik bydlj. (Jsem pak chrámy a fary ewangelické w Nowém mestě, Český w Tischlergasse, a Německý w Gärbergasse). — Po poledni sem nawštjvil Saffárika, s njmž smě se o Vhřjch a o České Literatuře porozmlauwali. Odtud sem šel do Českého Djwadla na Staré město, stawěnj gest to něwelké ale dost pěkné, okrauhlasté; hrali pak w ten čas Aljnu, aneb Prahu

w giném djlu světa. (fraška). Tu sem nebyl docela spokogený, gakkoli České djwadlo bylo pro mně néco nowého a přigemného. Hráwá se pak tu gen w něděli a we Swátek, od 4. do 7. za tjm Německý."

Tento záznam, celý z 2. novembra, je jediným dokumentom z jeho denníka, o ktorý sa môžme opierať pri vyhľadávaní spoľahlivého argumentu pre deň vzniku našej hymny. Chýba nám tu však priame potvrdenie o „Hej, Slováci!" A keď by sme sa pýtali po dôvode, jednoduchá odpoveď by bola taká, že Tomášik si nikde nezapisoval, kedy a ktorú báseň napísal, a preto ani túto si nezaznačil, lebo netušil jej význam, veľké poslanie a dôležitosť, akú bude mať nielen pre Slovákov a Čechov, ale aj pre celé Slovanstvo.

A tu jasne môžme vidieť, ktoré inšpiračné prvky, zachované v pamäti po päťdesiatich rokoch, v akej miere mohly hrať rozhodujúcu úlohu. Po 4. spomenul ohnivé reči mladých českých spisovateľov, ale s ktorými sa nemal kedy ani rozprávať v prvý deň svojho pobytu, a teda o tom ani nepíše. Po 3. príhoda s dámou v Kutnej Hore stala sa nie roku 1834, ako by to vyplývalo z Tomášikovej rozpomienky, ale až roku 1835, teda o rok neskôr, na zpiatočnej ceste z Berlína, keď sa tam Tomášik stavil 17. júla, čo bezpečne poznáme z jeho denníka „Popsánj Cesty z Berlina do Domu roku 1835". (V Archíve Sl. nár. muzea v T. Sv. Martine.) Po 2. to, že počul po meste nemecky rozprávať, mohlo mať vplyv, lebo takúto skúsenosť si mohol zadovážiť z jednodňového prechádzania po Prahe. Ale najzávažnejším a rozhodujúcim je moment spomenutý na mieste 1., lebo v strede pozornosti jeho pamäť ho zachovala ako fixovaný bod. A nepodarilo sa nám najsť najmenšieho dôvodu z celej Tomášikovej pozostalosti, i z jeho diela, ktorým by bolo možno oslabiť tento argument pre náš dôkaz. A preto spoľahlivo a bezpečne, bez najmenšej pochybnosti môžme tvrdiť, že ani 26. októbra, ani 6. alebo 9. novembra, ale *2. novembra 1834 v Prahe na Poříčí v hostinci „Zelený vůl" Samuel Tomášik po divadelnom predstavení večer po 7-mej hodine napísal hymnu „Hej, Slováci!"*

Jej zápis i s opravami Tomášikovými v jeho cestovnom denníku „Popsánj Cesty z Berlina do Domu roku 1835 pridané Pjesně, a básně daktoré Samuela Tomášik" v presnej reprodukcii znie nasledovne:

„Slowěnská řeč.

Gako: Jeszcze Polska ňezginęła etc.

1. Hej Slováci eště naše Slowenská řeč žige
(rodáci)[5]
Pokuď naše wěrné srdce za náš Národ bige;
Žige žige Duch Slowenský, buďe žjt na wěky
(řeč) (á)
Hrom a peklo márné vaše proti nám sú wzteky!
(gsou) twé) (nj wšé)

2. Jazyka dar swěřil nám Bůh, Bůh náš hromowládný
(Tento) (nám) (s)
Němj nám ho tedy wyrwat na tom Swětě žádný.
(geště)
I nechat ge kolik lidj tolik čertůw w Swětě
(Ďáblůw)
Bůh ge s námi kdo proti nám toho Parom změtě!
(Když)

3. Něchat se také (giž) nad námi hrozná baure wznese,
(I) (n) (jen) (černá)
Skála puká, dub se láme, Země ať se střese;
(y) (ú)
My stogjmě stále pevňe gako múry hradné,
(pěwně)
Černá Zem ať pohltí toho kdož odstaupj zrádně!"
(zhltně)

V takomto znení ju dostal Gašpar Fejérpataky-Belopotocký po Tomášikovom návrate z Nemecka roku 1835. a odtlačil ju roku 1838 v svojom „Nowom i Starom Wlastenskom Kalendáři" s opravami pravopisnými a miestami aj chybne. Ujala sa vo forme úplne slovenskej, čo sa dialo veľmi ľahko. O jej osude, význame a poslaní dozvieme sa v spomenutých článkoch a v literatúre tam citovanej. — A najkrajšou úlohou by bolo: sledovať jej púť po širom slovanskom svete.

[5] V zátvorkách uvedené tvary sú pretreté v rukopise, takže na príklad pôvodné *rodáci* zmenil autor na *Slováci*.

Česká gramatika a český slovník nie sú naše, a tak pre túto príčinu my sa nimi uspokojiť nemôžeme, ale vlastnú gramatiku a vlastný slovník mať musíme. *Ľudovít Štúr.*

POSUDKY.

Dr. Josef Holub: STRUČNÝ SLOVNÍK ETYMOLOGICKÝ JAZYKA ČESKOSLOVENSKÉHO. Vydalo Státní nakladatelství. Praha 1933. Strán XX+294. Viazaný exemplár 13 Kčs.

Slovník je obecaný učiteľstvu škôl ľudových a meštianskych, českých i slovenských. — Ako vidíme z názvu, je to slovník „jazyka československého", ale máme len „Českú akademiu". V úvode hovorí Holub o „*pračeskom* období", tamže cituje, že prof. Weingart napísal *Vývoj českého jazyka*, Hujer *Úvod do dějin jazyka českého*, potom píše o „jazyku *staročeskom*", zasa o „*různostech československých dialektů*" a zasa (XIII) o „*době pračeskej*", o (XV) „*době staročeskej*", o (XVI) „češtine" a pod., slovom, kedy ako sa mu páči. Slovenčinu pokladá len za nárečie češtiny, čo vidieť hlavne z 3. odseku na XVI. strane, ale také je „*stanovisko vědy*", hoc medzi tými slovanskými jazykmi od ktorých „*se odchýlila čeština v době staročeské velmi patrně*" (XVI) je i slovenčina, lebo nemá: staročeskej prehlásky, úženia, ř, ale pri *ĺ, ŕ* „Ve většině případů sl. [slovenčina, slovenský, (y)] jest jiný etymolog. základ" (XVIII, poznámka 3.) hovorí sám autor, stratu jotácie nachádzame v takej miere aj v iných slovanských jazykoch, ako ju máme v slovenčine, alebo tam, kde sa v češtine stratila. O tom budem hovoriť na inom mieste a dôkladnejšie. Tu len pre kuriozum, že tá strata alebo zachovanie jotácie v slovenčine vo väčšine prípadov bola určovaná intonačnými zákonmi. S tou kvantitou nie je to tiež taká jednoduchá vec: starý akút sa v slovenčine kráti, ako v srbštine a chorvátčine, kým v češtine ostala dĺžka. Ale tu odkazujem na Bartkovu štúdiu v zborníku Škultétyho. Podobne v prešmykovaní plynných *tort, tolt, orz* > *trat, tlat, raz,* ktoré Holub veľmi nakrátko odbavil (XIII), odkazujem na štúdiu Novákovu v tomže Zborníku.

Pri zmenách stč. (XVI) povrchne sa dotkne Holub skupiny *čr* v slovách: črieda, črieslo, črevo, črievice, čerešňa, črenový, črenka, črep, hádam preto, že týmto zjavom sa vymkýna slovenčina zo západoslovanskej oblasti vôbec. V č. a v poľ. je proti slovenskému *čr* v uvedených slovách *tř, trz,* ktoré skupiny nachádzame už v stč. a stpoľ., len ojedinele stojí v stč. črieda popri střieda, poľ. trzoda < strzoda.

Rovnako vystala zmienka o skupine *sr,* do ktorej podľa Smetánku (Čsl. hláskosloví II, 161) už v časoch psl. (praslovanský), začalo vnikať *ť;* v č. je *ť* všade, kým živá reč stredoslovenská a poľ.

obišlo ho, hlavne v slovách: *sreda, sretnúť, sriedka* (z chleba), *sriebro, srieň, srebať, osredok, prosriedok* alebo *posriedok, sred;* máme ho i my: *straka, strakatý, sestra, pestrý, ostrov;* ale aj v r., kde *t* sa nevotrelo, majú ho v slovách: *piestry, vstretiť* (= stretnúť), *sestra, ostrog*, a niet ho v slove *soroka* (=straka).

České heslá v slovníku sú len zo spisovného jazyka, ale slovenské i z nárečí, hoci na str. 2. má poznámku, že slovenské heslá uvádza zo spisovnej slovenčiny podľa ‚Pravidiel' z r. 1931, ale na pr. slova choť v Pr. (Pravidlá) niet, no u H. (=Holub) ho najdeme pri č. hesle *choť, „též sl."* Alebo pri hesle pořád má „sl. *poriad* (hneď)", hoc ani Pr. si nedovolily tak znásilniť jazyk. Ako vidieť, použije, čo sa mu hodí. Pri niektorých heslách má slovenské dvojtvary, t. j. pravý slovenský a okrem toho ešte č., na pr. salám(a), čo znamená, že slovenské má byť len salám, hoc jedine slovenské je *saláma.*

Nadmieru komické, keď vážnovci, peřinkovci vysekúvajú zo slovenčiny tie turecko-maďarské slová, ktorých niet v češtine, ale slová *egreš, tábor*, hoc tiež lat.-mad. alebo tur.-maďarské, sú vítané i v slovenčine i v češtine, ale už *kefu* nahrádzajú germ. *kartáčom.*

Tejto metody, ako uvidíme ďalej, pridŕžal sa i Holub, lebo pri veľa heslách českých, ktoré sú slovenčine cudzie, má jednoducho „též sl.".*

Mohli by sme citovať množstvo slov, ktorých v Pr. niet, hoc ony vraj boly hlavným a jediným žriedlom Holubovým — ako sám hovorí — pre slovenské termíny. Pravda, to neobstojí. Veľa slov si aj sám navymýšľal. Tak predbežne len na pr. v Pr. je *zaprísahať — zaprisahávať*, ale u Holuba už čítame aj *„zaprisáhnuť"*. Podobne v Pr. niet slova *zapomlivý*, ale H. ho uvádza ako slovenské.

Aby sme Holuba vo veľa veciach opravili, čo nám zazlievať nesmie, keďže jeho slovník dostane sa do rúk i našim slovenským žiakom, vezmeme heslá podľa abecedy.

Hneď pri prvom hesle stretávame nesprávnosť, lebo slk. *aj* nerovná sa spojke *a* (= und), ale nem. *auch* = sl. *aj, i.* Keď Holuba opravujeme, robíme tak viac v záujme Čechov ako Slovákov, lebo my vieme, kedy vravieť *a*, kedy *aj* a kedy *i*, ale stalo by sa, že ľudia, ktorí si len myslia, že vedia po slovensky, vraveli by *aj* miesto *a*, čo nie je možné. Uzná to *aj* Holub?

V Pr. čítame *diaľava*, II. má už „dáľava"; v. heslo *-ava!* —

* U Holuba *sl.* = slovenský, slovenčina, čo v citátoch nemeníme. Pravda, dávame prednosť skráteninám *slk.* = slovenský, *slč.* = slovenčina.

Pod heslom *ba* nestačí „*sl. i-ba*", lebo nezasvätenec do jazyka slovenského ľahko si môže myslieť, že slk. *iba* = č. *ba.*

Pozor na *badať, bádať!* = 1. pichať, ak idem bosý po neudlapčenej ceste alebo po kosienke, nuž ma *obáda, báda;* 2. obrazne: pichať za čím = hľadať, ňuchať, skúmať.

Pr. nemajú hesla *batoliť sa;* Kál. má správne jeho význam „*probírati se*". Ak č. batoliti se = nem. watscheln, mad. bicegni, to H. nemá pravdu, že *batoliti* = slk. *batoliť sa.* — Pr. majú len *baza* — *bazový,* ale H. udal najprv „bcza" a len tak *baza.* Prečo? Veď Pr. *bezu* ani neudávajú! — Slč. veru nepozná *-bídzať, -bídnuť,* veď i Pr. majú takto: nabídka, -y, ž. = *ponúknutie oferta;* nabídzať, -am, -ajú = *ponúkať!*

Bíreš m. *béres,* ale nie každý sluha je *bíreš,* len gazdovských sluhov na konvencii volajú *bírešmi.* Potom slk. *bíreš* nijako nejde dovedna s č. biřičom, slk. *biričom,* ktoré sú z tal. *birro,* ale náš *bíreš* a mad. *béres* sú skôr v rodine a obe pochádzajú zo slovanského *birz.* Ostatne H. mohol nazrieť do Bernekrovho EW, a nie písať od buka do buka!

V Pr. je *boj,* II. má *bój.* Odkiaľ a prečo? — V slč. máme i *blblať* i *brblať.* — Slk. môže byť i *zlatúch* (č. blatouch), ale bežnejšie je hádam *záružlie.* — V Pr. je najprv *borievka,* potom *borovka,* ale niet „borôvky". Odkiaľ ju má H.? Nie borovnica (č. borůvka), ale *čučoriedka,* len na vých. je *borovnica,* čo som zistil v Gelnici.

V Pr. je *bosý, bosky, boso,* ale nie „bos"! — Slč. nemá *bule,* má *hrču* za č. *boule.* V Pr. je len *bula,* niet *„bule"* ani tam! — V Pr. je síce tiež brekotať, ale Slovák povie, že žaby *kŕkajú,* nie *brekocú.*

V Pr. najdeme *brusle,* ale i *korčule.* H. mal poznamenať „sl. též *korčule"!* Slč. má *bzdiť,* nie „bzdíti". Slk. *bzdoch* = decko, ktoré rado „zabzdí"; zelená ploštica = *bzdocha.*

Nenajdeme v Pr. heslo *cpať, cpem,* ale majú *pchať — pchám,* podobne Tvrdý, Kál.; H. mal radšej do nich nazrieť. — Pr. majú síce heslo *čad,* ale nie v tom smysle, čo má H., vraj „detinský starec", Kál. ho má z Kotta, len Slovák ho sotva pozná! — V Pr. niet hesla *čap* (= č. čáp), ako H. chce, ale Pr. majú len *bocian* (= č. čáp), čo je dobré! To, čo Pr. majú ako *čap* = č. *stěžej, čap* (podľa Kál.) a *čep* — čepovati (víno), čo najdeme i v Pr. za *mandle!* Slč. nemá nijaké „čáry", ako chce H., ale len *čary,* ako je to správne v Pr.!

V Pr. niet ani *čechrať* ani *čochrať.* V smysle H-ovho čechrať

malo by byť *čuchrať*. V Pr. niet ani jedného, Kál. má všetky tri, a to: *čechrať* z Myj. a Phľd., *čochrať* z Kotta, len *čuchrať* z ľud. reči stredoslovenskej. Ale, ak sa dobre pamätám, v Pezinku hovorievajú *sčechrál*, sčochrál = skydol; čechre, čochre = *farbe*, teda nie vo význame *čuchrať*.

Dobre udal za *čerpať* „sl. črеť" (vlastne *črieť*), ale predsa len poznamenal: „Též. sl." Slč. pozná *črieť, črpkať*, spisovný jazyk slovenský podľa ruštiny a češtiny obľubuje si *čerpať*.

Pr. nemajú hesla *číhať* = č. číhat, má ho Kál. z Loosa a *čuhánky* = *postriežka* (z Kotta). Dosiaľ som nepočul z úst ľudu *číhať, čuhánky*, ale len *striehnuť, postriežka*. — Pri hesle *člen* mohol doložiť: *členok* = č. *kotník*. — Slk. *bezďačný, bezďaky* v smysle č. *bezděčný, bezděky* niet ani v Pr., ale je len *mimovoľný*. Holub teda nemal sa opierať o Kálala, ktorý ich prevzal z Kotta, ale mal rešpektovať Pravidlá.

Slč. pekne rozoznáva tvary *diať* a *dieť*: *diať — dejem: čo sa bude diať? Dejú sa hrozné veci;* všeobecne; dieť — dejem: *kde sa podieť — kde sa podeň* (Moštenica). *Dejať* je stvorené podľa r. *dejateľ*. Nepotrebujeme ho. Inakšie uvádza správne len zvyšky z *delať*: *delací* deň, *nedeľa, pondelok;* už *diel, dielňa* pochodia rovno z *dieť*, nie z *delať*.

Nepočul som *dlask* ani *dlesk*, ale počul som „glezg". Pr. ho nemajú, Kál. ho má z Mičátkovho slovníka ako „*dlesk* m. *dlask*" i „*gľask (glezg)*", Tvrdý ho nemá. Odkiaľ ho teda vzal H., keď ho Pr. nemajú? Musel čerpať i z Kál., ale to neuviedol. — Nuž s „dmýchať" H. tak, ako Vážnemu v Pr., sa nepovodilo. Slč. pozná len *dúchať, rozduchúvať* (oheň). Svojho času sme to Pr. vyčítali. Keby bol H. nazrel do Kál. pozornejšie, mohol si tam zistiť, že č. *dmýchat* = slk. *duť, dúchať*. — *Dojachať* je zbytočný rusizmus. Povieme jednoducho *dôjsť—došiel vlakom, vozom, koňmo, pešo*. Slováci darmo *dohovárajú*, ale i keby „domlúvali", nuž sotva to pomôže, preto budeme len ďalej *dohovárať*, a nie „domlúvať", ako uvádza Holub.

H. ako „tvorca" nových slovenských slov je veľmi zaujímavý: vie: že slč. má *dopýtať, dopytovať sa* a č. *doptati-doptávati se*, z čoho, č. *doptávka;* nuž vraj prečo by nemohol utvoriť zo slk. *dopýtať* subst. *dopytačka*, keď doista počul, že slč. má pytačky?!

Slk. *torta* (v Moštenici a v okolí B. Bystrice len *tortňa*) je z lat. torta (vo Vulgate: *torta panis*), pravda, cez nemčinu. Č. dort je tiež toho pôvodu. H. poznamenal „pôvod neznám". — Niektorí

spisovatelia schudobňujú, nivelizujú slovenčinu, keď miesto dvoch slovenských *dosiaľ, doteraz,* píšu len samé, čo do pôvodu veľmi komplikované, *dosaváď; dosavádny* m. *doterajší.*

Západoslovensky je drápať, ale str.-slk. *driapať* (no *nadrapovať, vydrapovať*). Podobne máme v spis. rušt. drjapať, na čo Berneker poznamenáva „mit unklarem *ja*", ako pri slk. *driapať* poznačil: „*ia* auffällig!" V Pr. je tiež *driapať,* len II. toto nerešpektoval.

Zastavíme sa trochu pri hesle *drhnúť.* H. má správne „*drhnouti,* sl. *drhnúť*", ale tá etymologia pokrivuje, lebo zo stsl. *drъgati,* je stč. *držu-držčti,* a *drhati* (Berneker EW 231, Smetánka Stč. časování 181), ale v slč. máme *drgať, drgnúť, podrgnúť,* tak v slovin. *drgam, drgati,* poľ. *drgać;* sem vpadá takže *drugať* (nohami metať, kopať), porov. ukrajinské *drohaty* = slk. *drugať* = schwingen, vibrieren. K *dъrgajǫ-dъrgati* je slk. *drhnúť,* hoci v psl. mohlo splynúť dьrg>drъg, ale sémanticky sa oné bázy rozoznávaly, na čo poukazujú iné jazyky slovanské. Sem patrí slovenské *drhliť, drchtiť* z *drhtiť* asimiláciou.

Je pravda, že z**dъrk* môžme mať *drъk,* ale čudná vec, že Berneker nemá dokladu zo stsl., kým H. udáva „stl. *drъkati*". Sem patrí aj slk. *drkotať,* ale významove sa nekryje s č. *drkati,* ale so slovin. *drkotati.* Berneker nemá verne, lebo nem. *plaudern* neznamená *drkotať,* ale *trkotať-trkoce.* Dá mi za pravdu i Kál., len si treba porovnať obe heslá *drkotať* i *trkotať.* Čo najdeme pri *drkotať,* zbaví len o zuboch alebo o voze — *zuby drkocú,* — ale ostatné neplatí, je to z Kotta.

Drchať v Pr. nenajdeme, má ho Kál. z Mičátka a M. hádam z č. alebo srb. Tvrdý ho nemá. — *Hamišný* má pôvod v staršom nem. *heimisch* (= doma skryté), ale my Slováci prevzali sme ho z mad. *hamis.* — Slk. *hanba, hanbiť, haniť* pochádza zo sthn. *hôna* tak, ako č. hana, poľ. hańba, ukr. hańba, ale slč. má za **gonobiti* [r. *gonobiť* (= sammeln, sparen, besorgt sein), slovin. *gonobiti,* poľ. dial. *ganobić*] tiež *honobiť* v tomže význame ako ruština. — Č. *hanobiti* = slk. *hanobiť, haniť,* nie *honobiť!* Trocha čudné, že zpomedzi tých, čo Holubovo dielo odporúčali a prezerali, ani jeden sa nenašiel, ktorý by bol mohol opraviť tento hriešok. V Pr. pri hesle *honobiť* je aj význam!

Slč. má tiež *-hlašovať* popri *-hlasovať;* verencov i po slk. kostoloch len *ohlašujú;* ale po Čechách a po Morave už *rozhlašujú,* po Slovensku — *rozhlasujú.* Slovák *sa ohlási* (= ozve) proti neprávosti, ale môže *sa ohlásiť* u priateľa (zastaviť sa) a môže jednoducho

priateľa len *ohlásiť* idúcky; vraj „ohlás ma, keď pôjdeš". Proti č. *prohlašuje* je slk. *vyhlasuje (osvedčuje sa)*. V slč. nemožno povedať *prehlasujem* v smysle č. *prohlašuji*, lebo slk. *prehlasujem* = prekričujem, t. j. hlasnejšie vravím ako môj protivník.

Hluk je v slč. bohemizmus celkom tak ako *pluk*, *Svätopluk*, lebo v slč. psl. *tьr̥t*, *tъr̥t* > *tr̥t* (podobne v č., kde len v niektorých prípadoch sa vyvinuly podporné samohlásky) a psl. *tьl̥t*, *tъl̥t* > *tl̥t*.

Proces *l̥* > *lu* je typicky český, v strednej slovenčine ho vôbec nebolo, preto *pluk*, *hluk*, *mluva* sú slová knižné. Ale vráťme sa k *hluku*, ktorý u nás podplieta sa pod nohy domácemu *huku* (z **gukъ*). Od *huk* máme *húkať*, *hučať* (voda hučí, sova húka) a máme *húkať sa* (= ukr. *hukaty śa* = brünstig sein von der Sau, Berneker EW 361). H. má pri slk. hesle *hluk* i *hlk*. Tvar druhý by bol vokalicky správny, ale nejestvuje. Naši spisovatelia pohŕdajú domácim: *huk*, *hučno*, dávajú prednosť tomu, čo sa na nich nalepilo. No Holub nemal práva vymyslieť si slovo „hlk"!

Proti **gǫgъnati* máme *fufnať*, *fufnavý*, asi krížením z *gǫgъnati* a *fъflati*. V csl. máme *fъflǫ*, v ukr. *foflaty (= lispeln)*. Kál. má *fufňať*, *fufnavý* aj *huhľať*, *huhľavý*. Sám som počul len *fufnať*, *fufnavý*.

Neviem v slč. o *hôli*, holi (hôl, hoľa) v smysle č. *hůl*. K. má toto slovo z Mičátka. — Slč. nemá hýčkať, hoci ho majú Pr., ale má *húčkať*, *hunčkať* = *hojdať*, *kolembať*, no nie v smysle *maznať*, *rozmaznaný* = č. rozhýčkaný.

Pr. majú *chorľavý* a H., ktorý sa ich mal pridŕžať, dá prednosť „ch*vo*ravému" len preto asi, že stč. bolo *chvorý*.

Slovo *choť* Pr. nepojaly, hoci doista by boly tak urobily, keby boly maly len kus podkladu. Kál. ho má z Kotta. — Z *chręstati-chręstajǫ máme v slovenčine *chriašť* („*chudí je ako chriašť*", „*visknuťí je ako chriašť*" Moštenica) a *chriašteľ* (ťento chrjašťel! M.), čo znamená vtáka tak ako slovin. chrestelj = Rallus crex, č. *chřástal*. Kál. má podľa Mič. *chrest* = č. *chřestění*, *chřestot* a podľa Kotta aj *chřest* (bot). Tvrdý má správne *špargľa* za č. *chřest*. — Č. *chřeštýš* je z toho istého **chręst-*, ale v slč. je neznámy, len natisnutý aj do Pr., miesto neho je *štrkáč*.

Slk. nie je *žák*, ale *žiak!* — V č. je *jarka* — jarná pšenica, v slč. je to *ročná ovca*, č. *jarka* = slk. *jarica*.

Slk. je *jadernica*, nie jaternica, lebo u nás niet *jatier*, ale je *pečeň*. My to najlepšie vieme, z čoho máme odvodiť *jadernicu:* či od *jadra* a či od jatier. Odvodzujeme to od *jadra*, lebo je „*jadrami*"

plnená. Učenejšie: kríženie *jatra s jadrom*. Vraj č. *játra*, sl. *jatrá!* Zostane to len *pečeň(a)*, lebo i v r. je *pečeň*, *pečonka*. Slovenské kuchárky budú len *pečenkové* halušky zavárať do polievky, nie jatrové. V Pr. je oboje, ale tak, že za slovom jatrá musel byť znak rovnosti a za tým rúče napísané: *pečeňa*, kým za heslom *pečeňa* niet znaku rovnosti, len jednoducho tam stojí jatrá. Načo?

Miesto č. *jenž* nemá slč. který, ale *ktorý*, ako je v Pr. — Spisovná slovenčina sotva má *ikavca, ikať*, niet ich ani v Pr. ani v Tvrdého, Kál. má ikať = *jachtať sa, zajakať sa* z Hol. a z Kotta. Máme *jachtoša*, človek, ktorý sa *jachce, zajaká*.

V slč. je slovo *ikra* homonymum: 1. *ikra rybia*, 2. = č. lýtko. Popri *ikra* (= č. lýtko) je bežné aj *ikro*, pl. *ikrá*. Tak je v r., v bulh. a dial. v pol.!

Slč. nemôže mať slovo *ilok* = *krutliak, opilec*, má ho síce Tvrdý aj Kál., ale posledný ho má z Pecháňa, ktorý si sfabrikoval podľa č. *jílek* (z lat. lolium). Z lat. *lolium* má slč. *ľuľok* (= Atropa belladona, kým Lolium tumulentum = *krutliak, opilec*).

Heslo *ilec* = *rúčka, rukoväťka* meča má Kál., i Tvrdý, ale bude asi zbytočné už len preto, aby sme mali o germanizmus menej.

Nestačí nám *zornička?* Treba aj „jutrenka"? Veď v piesni nespievame „jutrenka vychodí", ale *zornička vychodí*.

Pr. majú len *už*, nie aj *juž!* To by mohol vedieť i Holub. — Nestačí *jemalo?* V č. je len *jmelí*, prečo máme mať desať variantov *imelie, imelo* a bohvie čo!?

V Pr. niet hesla „kácať" a slč. ho ani nepotrebuje, lebo máme *rúbať, vytínať, vyťať, stínať, vyrúbať* a pod.

Pr. majú heslá *kvapka, kvapeľ*, nemajú kapka ani kápka (= čepiec), nuž môžme mať len *kvápať*, nie kápať, ale i *kvapkať:* so strechy *kvapká, kvápe*, lieku si na cukor *nakvapkáme;* žiaci, keď nalievajú atrament v škole do kalamárov, *nakvápu, pokvápu* po laviciach, na lavice. Slk. *kapať:* „Pokapala na salaši slanina . . ."! Od *kvápať, kvapkať: kvapkadlo, odkvap, kvapalina, skvapalniť*. — Č. kanouti = slk. *kvapnúť*, ale slzy kvapkajú tiež!

Svätá pravda, že č. *kapsa* = slk. *kapsa*, ale len *zovňajškom*, lebo č. *kapsa* = slk. *vrecko*, č. *kapesník* = slk. *vreckovka*; slk. *kapsa* = č. *torba*, hornonem. *Rucksack. Kapsa* môže byť remenná na bok a môže byť plátená s „hanklami" (= *tračkami*) na chrbát.

Pr. majú *Gbely*, nie Kbely. Slč. má *kýbel*, nie *kbel!* Pravda, zbytočné je kýbel, keď máme svojské *vedro*. Správne je č. *kecati*, sl. *kycnúť, kvicnúť*, ale slk. nemajú význam nem. *spritzen, schwatzen*

no H. si môže najsť ich význam u Kál. a u Tvrdého. Okrem toho: gazdinej, ak cesto veľmi kysne, vyhučí z koryta, i *odkvicne* na zem. Alebo: tak som ho opálil po kypte, hneď mu *odkvicla (odkväcla)*.

Keď už *-kľúdzať*, tak nie -kľúzať! Keď filologia, tak filologia!

Slč. nemá *kloktať*, ale má *klokotať* — *klokoce, klokoč*, keď idú brava zakáľať a voda veľmi vrie, povedia, že *klokoce*. Ústa si *vyplakujeme vyplakovadlom*, a „neklokceme kloktadlom"!

Slč. niet nijakého kloptať, ale je *klepať, klepkať, klopať, klepačka, klopačka, klepec, klepcovať, zachlopiť voľakoho do „chládku", chlopne, chlopkať* a pod. *Kloptať* má Kál. z Mič. a ten z Kotta. „Oči kloptať" som ešte nepočul, ale som počul *„oči spustiť"*, *„udrieť oči do zeme"* (Moštenica). *Klepec sa spustí* (nie sklopí) alebo sa *zachlopí*, podobne *pasca*. Oproti č. *klopiti* môže byť len slk. *chlopiť*, nie *kloptať*.

Slová *kobrť, kobrcať* som nepočul, ale dobre poznám slová *kopŕc, kopŕcky, kopŕcať, prekopŕcol sa. Kobrť, kobŕcať* (nie kobrcať!) sú podľa Kál. z Kotta, kým *kopŕc* a deriváty sú známe nielen zo Zvolenskej, ale aj v Liptove, v Orave a inde (porov. v Lipt. nár. 463).

Nie „též *máčik, mačka*", ale „sl. *mačka, máčik* etc." a „též *kočka*" etc. — Pri *koktať* mohol pripomenúť, že slk. je *jachtať*.

Ten vtáčik, ktorého č. nazýva *konipasom*, nem. Bachstelze, mad. barázdabillegető, vždy od detstva poznám len ako *bliska*, nie konopas! (Slovo *bliska* píšem náročky jotou.)

Slč. má *pŕhľavu, žihľavu* proti č. kopřiva. Prednosť slova *pŕhľava* je v tom, že máme od neho *pŕhliť sa* = strkať nos ta, kam netreba, popáliť sa: *popŕhlený* a pod. Kál. má *koprvu* zo Sasinka. Poznám *kiprinu* (asimiláciou z *koprina;* píšem len *i!)* = epilobium augustifolium.

Slovo *koptiť* je v slč. rusizmus, máme *údiť, čmudiť, čadiť*.

Nuž slk. a č. *kord*, srb. korda pochádza podľa Bernekra z perz. *kārd* (= nôž) a k Slovanom sa dostalo vraj včasnou pôžičkou skrz Turkov alebo Finov. Teda nie je to len tak jednoducho povedať „též sl. z mad."

Slč. lepšie pozná *vápenatieť* ako *kôrnatieť*. Obe sú síce dobré, ale po svojom.

Kál. má heslo *kosienok* z B. Bystrice od školníka a z Turca od C. Chorváta, ale nepochodil. *Kosienok, kosienka* nie je otava, slk. *mládza*, ale čerstvo skosený trávnik. *„Po kosienku báda"* vravievajú naše ženičky, keď idú boso po čerstvo pokosenom a slncom už kus pripečenom trávniku. Po *mládzi* (č. otava) chodiť neobáda.

V H. slovníku sú i také chyby, že pod heslom *koš* najdete

hebrej. slovo *košer* a za ním, ako by pokračovaním, „Sl. *košarina, košarovať*". To prvé by bola len formálna chyba, ale s tou *košarinou* je to už horšie. Veď človek, ktorý nevie, čo sú *košiare, košarina, košarisko* a pod., bude si myslieť, že *košer* = slk. *košarina!*

Alebo „*kotiti se*, sl. *kotit*"! Ako? č. *kotiti se* = sl. *kotiť sa*, lebo slk. *kotiť* = *žrať! Nebudeš ho kotiť! Tento kotnoš!*

Ale taže, ta! Aké kácať? Jiří Palkovič a Mičátek ho objavili a teraz po prevrate takí žurnalisti, čo nevedia po slovensky. Viď o ňom vyššie!

S tým *kúriť* je strašná galiba. Č. kouřiti = slk. *fajčiť*, č. topiti = slk. *kúriť*. Treba to už raz pochopiť a nerobiť nám protiveň. Pristanú také kúsky len deťom, ale nie vážnemu autorovi etymologického slovníka!

Tak viem, že č. krajka — krajky = slk. *čipka* (< *štipka*) a preto nemôže byť dobré, keď H. udáva č. *krajka*, sl. *krajce!* Slk. *krajec* — *krajce* = č. *krajíc* (chleba)! — Pr. majú „*kradnúť* i *krásť, -dnem, -dnú*", ale H. už píše „sl. krásť, kradem". Slk. je možné len *kradnem*, čo majú Pr. správne, ale H. už zaletel priďaleko!

Slč. popri *krk, krkať* má i *grg* (z *gъrk* s mediálnym koreňom, porov. slovin. *grgam, grgati* = gurgeln, girren Bern. EW 370) a *grgať sa*. *Krk* — *grg* sú: 1. synonymá (vravievajú *na krk* i *na grg*), 2. žaby robia *krk*, človek — *grg*, — keď sa mu *grgá*. H. mal túto vec podotknúť.

Ján Mihál.

(Pokračovanie.)

† RUDO UHLÁR.

Uprostred tvorivej práce neúprosná smrť odňala mladému pokoleniu duchovných pracovníkov jedného z jej predných priebojníkov — profesora Ruda Uhlára. Umrel 30-ročný dňa 14. novembra 1934 v Bratislave. Temer všetky naše časopisy s ľútosťou zaznačily stratu, ktorá nás postihla odchodom nebohého.

Rudo Uhlár dostal sa na štúdiá pomerne neskoro a preto už na strednej škole stal sa vodcom svojich rovesníkov. Ako nitriansky gymnazista založil roku 1924. *Svojeť*, ktorej bol prvým redaktorom. Po maturite odišiel do Prahy, kde sa venoval štúdiu slavistiky a romanistiky, pri čom, pravda, zasahoval veľmi živo do študentského života v Detvane. V tých časoch pomáhal založiť *Luk*, do ktorého horlivo prispieval.

Na vysokej škole zaoberal sa nielen svojím vlastným odborom, porovnávacou literatúrou, ale aj filologiou a estetikou divadla. Všímal si kultúrneho prúdenia na Slovensku a zaujaly ho aj problémy mo-

derného katolicizmu. Aby prehĺbil svoje znalosti, odišiel do Paríža a Turína. Rozvetvená a bohatá západoeuropská vzdelanosť, najmä románska, dotvorila jeho ducha. Západ mu dal možnosť bližšie poznať kultúrnu a civilizačnú úroveň národov s veľkou tradíciou. Nie div, že po návrate na Slovensko ustavične porovnával naše pomery so Západom, ba v svojich slabých chvíľach zapochyboval a strácal nádej. Bol by rád videl, ako sa celé Slovensko razom intelektualizuje, ako striasa kultúrne a politické nedostatky, zavinené našou minulosťou. Túžil po tom, aby sme čím skorej dosiahli takú úroveň, ktorú sám pokladal za ideálnu. Veľké ciele, čo mal pred očami, boly azda príčinou toho, že vše priprudko a priostro sa vyslovoval o veciach i ľuďoch.

Naše revue stratily v ňom usilovného pracovníka. Jeho články uverejňovaly: *Elán, Slovenské pohľady, Kultúra, Slovenské smery* a *Naše divadlo.* V ostatnom čase pravidelnejšie písaval *do Slováka.*

Rudo Uhlár mal záujem aj o správnu slovenčinu. Už do 1. čísla I. ročníka *Slovenskej reči* napísal článok „Spisovateľia a slovenčina". Posudzoval slovenčinu nových kníh a brojil proti nakladateľstvám, ktoré nevenujú primeranú starostlivosť rečovej stránke svojich vydaní.

Škoda, že nebohý nemohol dokončiť všetky práce, ktoré mal rozrobené. Pri poslednom našom stretnutí spomínal dejiny slovenského divadla, preklady z francúzštiny a taliančiny, úvahu o vplyve románskom na našu literatúru a mnohé iné námety, na ktorých práve pracoval.

Dielo † Ruda Uhlára je roztratené po našich časopisoch a preto len po istom časovom odstupe bude možné zhodnotiť jeho zásahy do nášho kultúrneho života. Ale už dnes okrem organizačnej a iniciatívnej činnosti nebohého ostávajú dve práce, ktorých hodnota je trvalá. Predovšetkým jeho prudký výpad proti adyzmu, proti vplyvu tej časti Adyho poezie, ktorá má charakter deštruktívny. O jazykovedu slovenskú získal si zásluhu najmä štúdiou o zápornom genitíve v slovenčine[1], ktorá nielen svojím obsahom je cenná, ale aj metodou spracovania.

*

Príkladná pracovitosť nebohého, všestranný záujem o kultúrne otázky slovenské, dobrá vôľa pomôcť, kde treba, to boly kladné stránky jeho osobnosti. — Bohužiaľ, osud mu privčas vyrval pero z ruky.

Slovenská literárna veda stratila v ňom talentovaného a nádejného pracovníka. *H. B.*

[1] Vyšla v Sborníku na počesť Jozefa Škultétyho.

SAMO CZAMBEL.

† 18. XII. 1909.

Hoci už 25 rokov uplynulo od smrti dr. Sama Czambla, jednako ustavične sa stretáme s jeho menom, čo je naisto najlepší dôkaz, že ide o dôležitú osobnosť, ktorá svojimi prácami hlboko sa vkorenila do života spisovnej slovenčiny a v mnohých smeroch napomohla vývin našej vedy. Pravda, vyše 30-ročná sústavná práca Czamblova vydáva svoje ozajstné ovocie až dnes, keď priaznivé pomery umožňujú dobudovávať to, čomu základy kládol Czambel.

Po štúrovskom pokolení terajšia spisovná reč slovenská nebola by mala svojho gramatikára, nebyť dr. Sama Czambla, ktorý v pravej chvíli zasiahol a na prielome generácií stal sa vítaným pomáhačom v duchovnej práci, ktorú v iných jej častiach predstavuje Vajanský, Kukučín, Hviezdoslav, Škultéty a ostatní duchovní vodcovia poštúrovskej doby.

Nevšímajúc si Czamblovej činnosti beletristickej, žurnalistickej, literárno-historickej a historickej, pokúsime sa aspoň v hlavných črtách naznačiť význam jeho jazykovedeckého diela. Už roku 1880. vydal ako 24-ročný knižočku *Tót hangtan* (Slovenské hláskoslovie), ktorá dokazuje, že jej autor, žiak Miklosichov a Hattalu, mal značné znalosti lingvistické a že bol na úrovni vtedajšej slavistiky. Táto štúdia bola len prípravným spisom k ostatným dielam, týkajúcim sa súčasnej spisovnej reči. — Roku 1887. vyšly *Príspevky k dejinám jazyka slovenského,* kde podal hodnotný materiál o osudoch češtiny na Slovensku do polovice 16. veku, no pre spisovnú reč veľký význam maly kapitoly o reči Viliama Paulinyho-Tótha, o ruských živloch v spisovnom jazyku slovenskom a slovnikárske drobnosti. Czambel tu po prvý raz upozornil na nebezpečenstvo pravopisného zmätku a zbytočného porušťovania slovenčiny. Účinky ostrého útoku proti rusifikácii boly také priaznivé, že o niekoľko rokov neskôr sám autor zisťoval, že sa prestalo s vedomým porušťovaním spisovnej slovenčiny. Keby bol Czambel vykonal len toto pre našu spisovnú reč, bolo by to dosť. Lež on už roku 1890. vydal obšírny *Slovenský pravopis.* V ňom opísal dejiny nášho pravopisu, poukázal na potrebu vniesť doň jednotný systém a odstrániť nedôslednosti. O tej istej veci napísal i brošúrku *K reči o slovenskom pravopise* (1891). Posledné desaťročie 19. storočia značí vyvrcholenie Czamblovej práce. Prispieva do Slovenských pohľadov, pomýšľa sostaviť slovenský slovník (viď jeho brošúru *Potreba nového Slovníka slovenského a maďarského,* Budapešť 1891), sbiera nárečový

materiál slovenský, zaoberá sa otázkami jazykovej čistoty a chystá *Rukoväť spisovnej reči slovenskej,* ktorá vyšla po prvý raz r. 1902.

Czamblova Rukoväť, odobrená a doplnená Jozefom Škultétym, ustálila nielen náš pravopis, ale svojimi zásadami, týkajúcimi sa správnosti jazykovej, neobyčajne zvýšila jazykovú kultúru slovenskú. Pomáhala, a podnes pomáha, odstraňovať protištrukturálne maďarizmy a germanizmy, ktoré prenikaly do spisovnej slovenčiny. Veľká väčšina poučiek Rukoväti platí aj dnes. Czambel týmto svojím dielom dal správny smer vývinu spisovnej slovenčiny. Ukázal cesty, po ktorých nám treba ísť. Rukoväť urobil na základe štúdia živej i spisovnej reči, bez ohľadov vpravo alebo vľavo. A v tom je jej veľká hodnota.

Po skončení najdôležitejších prác na poli praktickej jazykovedy slovenskej Samo Czambel oddal sa štúdiu dejín slovenčiny a jej nárečí. Roku 1903. publikoval knihu *Slováci a ich reč,* kde sa pokúsil riešiť otázku pôvodu slovenčiny a vyslovil hypotézu o juhoslovanskom pôvode Slovákov. Táto hypotéza, len naznačená a podrobne nevypracovaná, stala sa prameňom mnohých štúdií slavistických a má základný význam pre celú jazykovedu slovanskú. Hoci Czamblovi nepodarilo sa dokázať jej oprávnenosť, jednako upozornením na možnosť juhoslovanského pôvodu Slovákov ukázal nové problémy, ktoré treba preskúmať. Jeho teoriu slovanská jazykoveda doteraz ani úplne nepodvrátila, ani nepotvrdila. Czamblova teoria čaká na svoje riešenie. Že v slovenčine sú juhoslavizmy, to nemožno poprieť, otázka je, či pochodia z doby praslovanskej, teda, či sú z doby pred príchodom Slovákov na terajšie ich sídla, alebo či v nich treba vidieť stopy po susedstve s Juhoslovanmi v bývalom Uhorsku, a to z doby pred príchodom Maďarov. — V tej istej knihe Czambel napísal krátke dejiny spisovnej slovenčiny, upozornil na potrebu preskúmať slovenské nárečia a opísal položenie spisovnej reči slovenskej.

Čiro lingvistická práca je najväčší jeho spis *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (Turč. Sv. Martin 1906, strán 624). Bohužiaľ, autor vydal len prvú časť o východnej slovenčine. Úvodná časť o dejinách východnej slovenčiny, krátka jej charakteristika so stanoviska jazykového, množstvo zápisov ľudových textov a bohatý slovník dokazujú, že Czambel bol svedomitým pracovníkom. Všetky zápisy urobil sám. Bol niekoľko ráz na východnom Slovensku a na diele pracoval dlhé roky. — V nasledujúcich sväzkoch mal vyjsť rozbory a popisy ostatných slovenských nárečí. Czambel pochodil aj celé stredné Slovensko, ale výsledky tejto svojej práce nemohol už uverejniť, lebo predčasne umrel.

S ostatnou jeho pozostalosťou dostaly sa spomenuté zápisy do Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Nebohý prof. Juraj Polívka uverejnil aspoň časť z nich v svojom Súpise slovenských rozprávok. Dialektologická práca Czamblova má veľký význam najmä preto, že Czambel skúmal nárečia na mieste, a nie dotazníkmi, keďže dobre vedel, že lingvista oveľa viacej môže zachytiť a úplnejšie poznať charakteristické znaky nárečí. Aby mohol túto prácu robiť bez ťažkostí, napísal maďarskú brošúru, namerenú proti Čechom. A táto okolnosť spôsobila, že po prevrate Czamblovo meno vláčili a znehodnocovali. Pre brošúru, napísanú z taktických príčin, znehodnocovali celú Czamblovu činnosť jazykovedeckú, čo je krivda, ktorú treba napraviť. Jednak len bolo by nespravodlivé, keby pre túto vec mala sa ustavične znehodnocovať celá jazykovedecká práca Czamblova.

Slovenská jazykoveda je zaviazaná Czamblovi úctou a vďakou za všetko to, čo urobil pre poznanie slovenčiny a pre ustálenie spisovnej reči slovenskej. Niektorí členovia Jazykového odboru Matice slovenskej už dlhší čas sbierajú materiál, týkajúci sa nielen Czamblovho diela, ale aj jeho osobnosti. Roku 1936. bude 80 rokov, čo sa narodil Samo Czambel, do toho času treba vydať sborník štúdií o jeho práci, do toho času ľahko bude možné zhodnotiť jej význam. — Nateraz slovami Vajanského (viď NN, 1909, č. 150) ďakujeme mu „za mnohé a mnohé dobrodenia duchovné“. *H. B.*

ROZLIČNOSTI.

Vyhnanec-psanec. — V októbri, keď sa toľko písalo o kráľovražde, čítali sme v novinách, že kráľovrah bol „psancom“. Rozumie sa, že pospolitý Slovák nikdy nepochopí význam slova „psanec“. Veď v našom jazykovom vedomí slovo psanec nesdružuje sa so slovami, utvorenými od kmeňa *ps-*. V češtine, pravdaže, *psanec* súvisí so slovesom *psáti*. No my máme *písať*, a preto hláskoslovne poslovenčené české slovo malo by znieť takto: „písanec“, čo je naozaj tvar podivuhodný. *Písanku* poznáme, no nie: „psanca“ alebo „písanca“! Jedno aj druhé slovo darmo by sme hľadali v našich slovníkoch, niet ich tam. Pravda, kto vie po slovensky, ľahko si nájde vhodné slovo namiesto českého „psanec“. Máme rovnoznačné slovo *vyhnanec*, čo je všeobecne známe. Uvádzajú ho aj Pravidlá slovenského pravopisu. Naši novinári mali by sa viacej starať o to, aby nevnášali do našej spisovnej reči nepotrebné bohemizmy, ktoré sú nesrozumiteľné. *Sjo.*

Bratanec-bratranec. — Vraj „jeho bratranec stal sa členom regentskej rady". Temer na celom území slovenčiny je len *brat*, iba v najzápadnejších nárečiach stretáme sa s tvarom *brater*. Spisovná reč naša pozná len brata (nie: bratra), preto jedine správny tvar je *bratanec*. Pravda, slovenčina zpráv, ktoré vydávajú naše tlačové kancelárie, je taká zlá, že nie div, keď v nich najdeme nespisovný tvar „bratranec". *Sjo.*

Oharok-špaček. — Kus ohoreného dreva, sviečky, cigarety, cigary a pod. menujeme oharkom. No fajčiari v mestách hovoria „špaček", čo je slovo cudzie a v spomenutom význame nepoznajú ho slovenské slovníky. V Pravidlách najdeme síce heslo *špaček*, ale ono neznamená *oharok*, lež istý druh vtáka, ktorý sa správne po slovensky volá *škorec*. *Sjo.*

Spomenúť-spomnúť. — Toto sloveso robí neprekonateľné ťažkosti aj predným našim spisovateľom. Na strednom Slovensku počuť zväčša len *spomnúť*, k tomu rozkazovací spôsob „spomni si". V spisovnej reči už oddávna je snaha dať prednosť tvaru *spomenúť (spomeň si!)*. — Tvary minulého času sú: *spomenul, spomenula* atď. V románe, ktorý nedávno vyšiel, našli sme vetu: ...keď si vše *spomla* na všetky spôsoby a druhy svojho ľúbostného nažívania... Hľa, tu tvar „spomla" zdá sa veľmi nespisovný. A keďže máme *spomienku, spomínať*, dobré by bolo zachovať kmeňovú samohlásku aj v slovese *spomenúť*. Píšme teda: *spomenúť, spomeň si, spomenul si*. — Druhotvary *spomnúť, spomni* mohly by ostať v básnickej reči, no v próze žiada sa ustáliť len *spomenúť*. *Sjo.*

Cestou otca? — Dr. F. Jesenský písal už niekoľko ráz v tomto časopise proti tomu, aby v právnickej slovenčine sa vžily zvraty: cestou okresného úradu, cestou ministerstva financií a pod. No darmo upozorňoval. Z úradnej reči „cestou" preniká do krásnej prózy. Vraj „S Korčekom sa soznámila cestou otca". — Uverte, Kukučín nebol by to nikdy napísal. Uňho by veta znela takto: Otec ju soznámil s Korčekom; alebo: S Korčekom sa soznámila prostredníctvom svojho otca. — Úradníkovi, ktorý nechodil do slovenských škôl možno tie všakové „cesty" odpustiť, ale slovenský románopisec nemal by takto písať. Alebo upadli sme už natoľko, že krása reči a smysel pre pravý význam slov nemajú nijakej hodnoty? *Sjo.*

Chtíč? — Zas nové slovo. No dobre, len keby bolo srozumiteľné! V istom románe načabili sme na takúto vetu: ...majú toľko možností ukojenia svojich chtíčov. No nebolo by lepšie: ...majú

toľko možností ukojiť svoje nízke pudy? — Načo vnášať do prózy zbytočné nové slová? Rozhodne nenapomáhajú srozumiteľnosť. *Syo.*

Vyhlásiť-prehlásiť. — V Slovenskej reči často sme už spomenuli, že dobre po slovensky je len *vyhlásiť* a že „prehlásiť" má celkom iný význam. Škoda, že *vyhlásiť* len veľmi pomaly sa vžíva do našej novinárskej reči. Najlepší dôkaz, že pôvodne bolo „vyhlásiti" aj v češtine, vidíme v podstatnom mene *vyhláška*. Ani Česi nemajú „prohlášku", hoci u nich sa rozšírilo *prohlásiti*, kde predpona *pro-* nahradila pôvodné *vy-* istotne vplyvom latinského proclamare.

Škótsko, škótsky. — Mnohí si nevedia dať rady s týmito slovami. Píšu „Škot, škotský", ba v istom „slovenskom" časopise našli sme aj tvar „Skot". Slovenská reč (II, 32) upozornila na to, že v Pravidlách niet hesla *Škót*. Bude to len v duchu nášho pravopisu, keď budeme písať *Škótsko, škótsky, Škót, Škótka*. Samohláska *ó* je v tomto slove dlhá, veď prídavné meno znie *škótsky*, nie „škotský", ako niektorí chybne píšu.

Uhorka-ugorka. — V reštauráciách môžeme počuť takéto slová: uhorka, ugorka, oharek, okurka. Posledné dve slová prenikajú k nám z češtiny. Pravidlá slk. pravopisu majú heslo „uhorka i ugorka". Ktorému tvaru dať prednosť? V živej reči počujeme obidva tvary, no spisovná reč musí z nich vybrať len jeden. Keďže v slovenčine už v 13. storočí zpravidla každé *g* dalo *h*, muž rozhodnúť sa musíme pre tvar *uhorka*. Preto ráčte si objednávať *uhorky*, a nie „ugorky" alebo „okurky".

Sársko-Saarsko. — Hľa, ako málo poznajú dávno vžité zásady nášho pravopisu. V ostatnom čase každý deň strašia nás noviny slovami „Saarsko, saarsky". Musíme sa veru čudovať, že niektorí novinári nevedia ani to zo slovenského pravopisu, že zdomácnelé názvy cudzích krajín píšeme naším pravopisom. Teda správne je len *Sársko, sársky*. Veď príponu *-sko* možno pridať len k takým menám, ktoré sú vžité!

Pytliak-pytlák. — Slovo *pytel'*, nakoľko jestvuje v slovenčine, má mäkké *ľ*. Preto odvodené slová môžu znieť len *pytliak, pytliačiť*. No v našich denných časopisoch stretávame sa ešte s tvarom „pytlák", čo je rozhodne nespisovný tvar, ktorému treba vyhýbať. Tvrdého Slovenský frazeologický slovník uvádza len správne tvary *pytel', pytliačiť, pytliak*.

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Kníhtlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.